

‘ปีศาจแห่งกาลเวลา’: ชีวิตของวรรณกรรม ‘ปีศาจ’ ของเสैनีย์ เสาวพงศ์ ช่วงทศวรรษ 2490-2560

วาริสรา หวังวรวานิชย์*

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการศึกษาการปรากฏตัวของวรรณกรรมเรื่อง “ปีศาจ” ของเสैनีย์ เสาวพงศ์ ในบริบททางประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทยในช่วงระยะตั้งแต่วรรณกรรมนี้ถือกำเนิดเมื่อปลายทศวรรษ 2590 จนถึงทศวรรษ 2560 จากการศึกษาพบว่า วรรณกรรมเรื่อง “ปีศาจ” ซึ่งเขียนโดยศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์ ปัญญาชนฝ่ายซ้ายที่ใช้นามปากกาว่า เสैनีย์ เสาวพงศ์ เป็นวรรณกรรมที่สะท้อนปัญหาความไม่เท่าเทียมกันในสังคมไทยโดยเฉพาะปัญหาเรื่องที่ดินของชาวนา และได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือต่อสู้ทางการเมืองในสังคมไทยมาหลายยุคหลายสมัย ในช่วงต้น วรรณกรรมชิ้นนี้ไม่เป็นที่รู้จักมากนักในสังคมไทย ดังที่รัฐเข้าใจผิดว่าเป็นนวนิยายเกี่ยวกับผี ต่อมาในช่วงทศวรรษ 2510-2520 “ปีศาจ” ได้กลับมาถูกกล่าวถึงในวงการวรรณกรรมและนักเคลื่อนไหวทางการเมืองอีกครั้ง บทวิจารณ์จากปัญญาชนฝ่ายซ้ายหลายคนได้ช่วยให้งานของเสैनีย์เรื่องนี้เป็นที่รู้จักมากขึ้น และถูกใช้เป็นเครื่องมือนำเสนอภาพปัญหาในสังคมไทยระหว่างการเรียกร้องประชาธิปไตย จนหลังทศวรรษ 2520-2560 วรรณกรรมเรื่อง “ปีศาจ” ได้ปรากฏตัวมากขึ้นในสังคมไทย ทั้งการนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์ ละครเวที และการได้รับเลือกให้เป็นหนังสือดี 100 เล่มที่ควรอ่าน การถูกแปลเป็นฉบับภาษาต่างประเทศ รวมถึงการนำเอาชื่อไปใช้เป็นชื่อรางวัลการประกวดวรรณกรรม และท้ายที่สุดคือ การยกเนื้อหาบางส่วนไปกล่าวเป็นข้อความปลุกใจ และทำเป็นละครเวทีในการชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยในทศวรรษ 2560 วรรณกรรมปีศาจจึงโลดแล่นอยู่ในประวัติศาสตร์การเมืองไทยมาโดยตลอด เปรียบดังเป็น “ปีศาจแห่งกาลเวลา”

คำสำคัญ: ปีศาจ, เสैनีย์ เสาวพงศ์, วรรณกรรมเพื่อชีวิต, การเคลื่อนไหวทางการเมือง

* สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีจากสาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ ปรัชญา และวรรณคดีอังกฤษ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อพ.ศ.2566 ปัจจุบันศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อีเมล: varisara_kus@hotmail.com

บทนำ

เวลาเกือบ 7 ทศวรรษ นับจากปี พ.ศ.2496 ที่วรรณกรรมเรื่อง*ปีศาจ* ของเสนีย์ เสาวพงศ์ ได้รับการตีพิมพ์ *ปีศาจ* เป็นวรรณกรรมที่ยังคงโดดเด่นอยู่ในการเมืองไทยร่วมสมัย และทรงพลังเป็นอย่างมาก ถ้อยความในเรื่อง*ปีศาจ* ถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงอยู่บ่อยครั้ง ทั้งการนำแนวคิดและแง่มุมที่สอดคล้องกับวรรณกรรมเรื่อง*ปีศาจ* มาใช้ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษา และประชาชนจวบจนปัจจุบัน

ปีศาจ เป็นนวนิยายไทยที่ได้รับการตีพิมพ์ซ้ำมากที่สุดเล่มหนึ่ง ถึงแม้ว่า*ปีศาจ* จะเคยถูกเข้าใจผิดว่าเป็นนวนิยายเกี่ยวกับภูตผี แต่*ปีศาจ* เป็นนวนิยายรักที่สอดแทรกประเด็นปัญหาที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทยไว้อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะปัญหาที่ชาวนาไทยต้องเผชิญ และยังสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ที่ชนชั้นล่างของสังคมสามารถยกระดับฐานะทางสังคมของตนผ่านการศึกษา หรือการเข้าทำงานในระบบเศรษฐกิจ และสังคมแบบใหม่ ซึ่งสร้างความหวาดกลัวให้กับชนชั้นสูงผู้ครอบครองอำนาจทางการเมือง และเศรษฐกิจในระบบสังคมแบบเก่าไว้ อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมเรื่อง*ปีศาจ* ไม่ใช่นวนิยายหรืองานเขียนชิ้นแรกของเสนีย์ เสาวพงศ์ แต่เป็นผลงานที่สร้างชื่อเสียงให้กับเสนีย์ เสาวพงศ์มากที่สุดเรื่องหนึ่ง

ศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์ เจ้าของนามปากกา “เสนีย์ เสาวพงศ์” นักเขียน-นักการทูตที่มีชื่อเสียงในช่วงทศวรรษ 2490 เป็นนักเขียนผู้สร้างสรรค์ผลงานหลายเล่ม ทั้งเรื่องสั้น นวนิยาย สารคดี งานวิชาการ บทความ คอลัมน์ และกลอนเปล่า ไม่ว่าจะเป็น *ปีศาจ* *คนดีศรีอยุธยา* *ความรักของวัลยา* และงานเขียนอื่นๆ รวมถึงยังเป็นปัญญาชนฝ่ายซ้ายที่มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในการเผยแพร่แนวความคิดสังคมนิยมผ่านวรรณกรรม ผลงานของเสนีย์ เสาวพงศ์ยังช่วยชี้ให้นักอ่านเห็นถึงความไม่ยุติธรรมในสังคม โดยผลงานของเขาต้องการให้ผู้อ่านตื่นตัวเพื่อยกระดับสังคมไปสู่การแสวงหาเสรีภาพ

บทความชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Research) โดยใช้เอกสาร เช่น งานเขียน หรือสิ่งพิมพ์ที่ผลิตขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 2500 จนถึงทศวรรษ 2560 ทั้งที่เป็นนวนิยาย นิตยสาร วารสาร บทความ บทสัมภาษณ์ บันทึกการสัมภาษณ์ ภาพยนตร์ ข่าว และช่องทางสื่อออนไลน์ที่เกี่ยวข้อง เช่น Twitter (ปัจจุบันคือ “X”) และ Facebook โดยเป็นหลักฐานชั้นต้นที่สำคัญ ซึ่งแสดงให้เห็นอิทธิพลของวรรณกรรมเรื่อง*ปีศาจ* ของเสนีย์ เสาวพงศ์ ที่ส่งอิทธิพลต่อสังคมโดยสอดคล้องไปตามยุคสมัย รวมถึงอาศัยการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น นักเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงทศวรรษ 2510 และนักเคลื่อนไหวทางการเมืองใน

ปัจจุบันเพื่อสืบค้นข้อมูล ความคิดที่ขาดหาย และมุมมองที่มีต่อวรรณกรรมเรื่อง *ปีศาจ* หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ เพื่อศึกษาอิทธิพลของวรรณกรรมเรื่อง *ปีศาจ* ของเสนีย์ เสาวพงศ์ ที่โดดเด่นอยู่ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย ตั้งแต่ทศวรรษ 2500 สู่ทศวรรษ 2560

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับอิทธิพลของวรรณกรรมเรื่อง *ปีศาจ* ของเสนีย์ เสาวพงศ์ ในช่วงทศวรรษ 2490 จนถึงทศวรรษ 2560 ที่ผ่านมามีส่วนมากเป็นงานที่ศึกษาเกี่ยวกับบริบท และปัจจัยที่นำไปสู่เหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองในช่วงปี พ.ศ.2516-2519 รวมถึงงานที่ศึกษาเกี่ยวกับบริบททางการเมืองในช่วงทศวรรษ 2490 จนถึงทศวรรษ 2560 ซึ่งมีทั้งบันทึก ความทรงจำ บทความวิชาการ บทความในวารสาร รายงานการวิจัย งานวิทยานิพนธ์ ตลอดจนงานเขียนทางประวัติศาสตร์ในความหมายทางวิชาการอย่างเคร่งครัด อย่างไรก็ตาม งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับอิทธิพลของวรรณกรรมเรื่อง *ปีศาจ* ของเสนีย์ เสาวพงศ์ กับการเคลื่อนไหวทางการเมืองยังไม่ได้มีการอธิบายอย่างชัดเจน หากแต่มีการกล่าวถึงอยู่ในงานที่ศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องในช่วงทศวรรษ 2490-2560

งานที่ศึกษาเกี่ยวกับบริบททางการเมืองในช่วงทศวรรษ 2500-2560 ของประจักษ์ ก้องกีรติ เรื่อง *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลาฯ*¹ เสนอถึงการก่อตัวของกระแสความคิดทางการเมือง และสังคม วัฒนธรรมก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งเป็นกระแสความคิด ซ้ายใหม่ จากโลกตะวันตก ส่งผลให้มีการกลับไปรื้อฟื้นความคิด และวรรณกรรมแนวสังคมนิยมของฝ่ายซ้ายไทยช่วง ทศวรรษ 2490 กลับมาเผยแพร่ใหม่ โดยมี *ปีศาจ* เป็นหนึ่งในวรรณกรรมที่ได้ถูกนำกลับมาพิมพ์ ซ้ำและได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ต่อมางานที่ศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของนักศึกษา และประชาชน ในช่วงทศวรรษ 2500-2560 โดย สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ ใน *เมื่ออรุณจะรุ่งฟ้า ขบวนการนักศึกษาไทย พ.ศ.2513-2519*² และวิทยานิพนธ์ของ คະนิงนิตย์ ตั้งใจตรง เรื่อง *ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของขบวนการนักศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ.2516-2519*:

¹ ประจักษ์ ก้องกีรติ, *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลาฯ*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน, 2556).

² สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, *เมื่ออรุณจะรุ่งฟ้า: ขบวนการนักศึกษาไทย พ.ศ.2513-2519*, (กรุงเทพฯ: Illuminations Editions, 2564).

ศึกษารณิศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย³ ได้นำเสนอถึงบทบาทของขบวนการนักศึกษาไทย ที่ก่อตัวขึ้นและมีพัฒนาการสัมพันธ์อยู่กับบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมไทย โดยมีสื่อสิ่งพิมพ์และวรรณกรรมเป็นพื้นที่ในการส่งต่อความคิด และอุดมการณ์ และงานที่ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมเรื่อง *ปีศาจ* ของเสนีย์ เสาวพงศ์ โดย ตรีศิลป์ บุญขจร ได้กล่าวถึงวรรณกรรมเรื่อง*ปีศาจ* ของเสนีย์ เสาวพงศ์ไว้ใน *พัฒนาการวรรณกรรมของ “เสนีย์ เสาวพงศ์” กับกระแสวรรณคดี⁴* และวิทยานิพนธ์เรื่อง *พัฒนาการนวนิยายไทย พ.ศ.2475-2500: การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับสังคม⁵* ไว้ว่า *ปีศาจ* ของเสนีย์ เสาวพงศ์เป็นนวนิยายแนวสังคมนิยม หรือนิยายเพื่อชีวิต โดยเสนีย์ เสาวพงศ์ได้เสนอให้เห็นปัญหาของสังคม และเศรษฐกิจผ่านการดำเนินเรื่องของตัวละคร ธิกานต์ ศรีนารา ในเรื่อง *รักและการปฏิวัติ การเมืองวัฒนธรรมว่าด้วยความรัก ของปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยยุคสงครามเย็น⁶* ได้เสนอถึงโน้ตชน “ความรักที่ก้าวหน้า” ที่เป็นการให้ความหมายของ “ความรัก” ชุดใหม่ของปัญญาชนฝ่ายซ้ายที่ถูกนำเสนอผ่านวรรณกรรมเรื่อง*ปีศาจ*

นอกจากนี้ยังมีบทความเรื่อง *ปีศาจ กับอาการผีเข้าผีออกของปัญญาชนไทย* ของ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช ซึ่งได้วิเคราะห์ถึงบริบทความเป็นชนชั้น และการขยับฐานะทางสังคมของตัวละคร รวมถึงความเป็นภุชสรสองตลบของเรื่อง*ปีศาจ*⁷ นอกจากนี้บทความเรื่อง *ปีศาจของกาลเวลา การรื้อฟื้นงานเสนีย์ เสาวพงศ์ในยุคแสวงหา* ของประจักษ์ ก้องกีรติ กล่าวถึงบริบท

³ คະนิงนิตย์ ตั้งใจตรง, “ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของขบวนการนักศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ. 2516-2519: ศึกษารณิศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ มหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530).

⁴ ตรีศิลป์ บุญขจร, “พัฒนาการวรรณกรรมของ “เสนีย์ เสาวพงศ์” กับกระแสวรรณคดี,” การประชุมวิชาการนานาชาติ ปัญญา กับพลวัตของภาษาและวรรณคดีไทยในสังคมโลก, 12 พฤศจิกายน 2549. <http://www.phd-lit.arts.chula.ac.th/Download/trisilpa.pdf>

⁵ ตรีศิลป์ บุญขจร, “พัฒนาการนวนิยายไทย พ.ศ. 2475-2500: การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับสังคม,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521).

⁶ ธิกานต์ ศรีนารา, *รักและการปฏิวัติ การเมืองวัฒนธรรมว่าด้วยความรักของปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยยุคสงครามเย็น*, (กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์, 2564).

⁷ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช, “ปีศาจ กับอาการผีเข้าผีออกของปัญญาชนไทย,” ใน *อ่านใหม่ เมืองกับชนบทในวรรณกรรมไทย*, (กรุงเทพฯ: อ่าน, 2558).

ทางสังคมในช่วง 14 ตุลาคม 2519 ที่มีการกลับไปรื้อฟื้นงานเขียนช่วงทศวรรษ 2490 กลับมาอีกครั้ง⁸ นวนิยายเรื่อง*ปีศาจ* ของเสนีย์ เสาวพงศ์ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ถูกตีพิมพ์ซ้ำอย่างน้อย 4 ครั้งในช่วงปี พ.ศ.2516-2519 ประจักษ์บรรยายว่า “งานประพันธ์ของเสนีย์ เสาวพงศ์มิใช่จะไร้อื่น หากคือ ปีศาจของกาลเวลา นั่นเอง”⁹

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่างานที่ผ่านมาได้กล่าวถึงบริบททางสังคมที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษา รวมถึงพัฒนาการทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองซึ่งทำให้มีการรื้อฟื้นวรรณกรรมเพื่อชีวิตในช่วงทศวรรษ 2490 กลับมารื้อฟื้น และกลับมาได้รับความนิยมอีกครั้ง ซึ่ง*ปีศาจ* เป็นหนึ่งในวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมในขบวนการนักศึกษา และประชาชนที่เคลื่อนไหวทางการเมืองตั้งแต่ทศวรรษ 2500 *ปีศาจ*ยังเป็นวรรณกรรมที่สอดแทรกแนวคิดต่างๆ ในการวิพากษ์สังคมที่ต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และหากใช้แนวคิด “การเมืองวัฒนธรรม” มาวิเคราะห์ จะแสดงให้เห็นถึงการให้ความหมาย ค่านิยม หรือการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ผ่านเนื้อความในการวิพากษ์วิจารณ์ และสะท้อนสังคมไทย

ดังนั้นบทความฉบับนี้ จึงต้องการศึกษาเส้นทางชีวิตของวรรณกรรมเรื่อง*ปีศาจ* ของเสนีย์ เสาวพงศ์ ที่โลดแล่นอยู่ในประวัติศาสตร์การเมืองไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2490 และเป็นวรรณกรรมชิ้นหนึ่งที่ส่งต่ออุดมการณ์ในการต่อสู้ทางความคิดระหว่างสังคมยุคเก่า กับสังคมยุคใหม่ที่มีความเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เพื่อเป็นการเติมช่องว่างขององค์ความรู้ โดยจะศึกษาตั้งแต่ทศวรรษ 2500 จนถึงทศวรรษ 2560

กำเนิด ‘ปีศาจ’: ทศวรรษ 2490

ในปี พ.ศ.2485 ช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง เสนีย์ เสาวพงศ์ในฐานะข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ ได้เดินทางไปยังสหภาพโซเวียต เนื่องจากได้รับตำแหน่งให้เป็นนักการทูตประจำที่กรุงมอสโก (ช่วงปี พ.ศ.2490-2497) ถึงแม้ว่าช่วงเวลาดังกล่าว ผู้คนในหลายพื้นที่ทั่วโลก ต้องเผชิญกับความยากลำบากจากไฟของสงคราม แต่เป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่แนวคิดเรื่องของสิทธิ ความเท่าเทียม และการตระหนักถึงความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในสังคมได้

⁸ ประจักษ์ ก้องกีรติ, “ปีศาจของกาลเวลา การรื้อฟื้นงานเสนีย์ เสาวพงศ์ในยุคแสวงหา,” ใน การเมืองวัฒนธรรมไทย ว่าด้วยความทรงจำ/วาทกรรม/อำนาจ, (กรุงเทพฯ: ฟ้ายเดียวกัน, 2558).

⁹ เรื่องเดียวกัน, 93.

เติบโตขึ้นในโลกตะวันตกด้วยเช่นกัน การเดินทางไปกรุงมอสโก ของเสนีย์ในครั้งนี้ จึงเป็นการเดินทางที่จุดประกายความคิดให้กับเสนีย์ ในการเขียนเรื่องปีศาจขึ้น ในปี พ.ศ.2496¹⁰ ซึ่งคำว่า ‘ปีศาจ’ ในนวนิยายเรื่องนี้ ได้รับแรงบันดาลใจมาจาก *แถลงการณ์พรรคคอมมิวนิสต์* ของคาร์ล มาร์กซ์ และเฟรเดอริก เองเงิลส์ โดยเฉพาะวรรคทองจากเรื่องที่สาย สีมา ตัวละครหลักของเรื่องกล่าวกับท่านเจ้าคุณ พ่อของรัชนีในงานเลี้ยงน้ำชาไว้ว่า “ผมเป็นปีศาจที่กาลเวลาได้สร้างขึ้นมาหลอกหลอนคนที่อยู่ในโลกเก่า ความคิดเก่า” ซึ่งเป็นคำพูดที่มีความสอดคล้องกับประโยคเปิดใน *แถลงการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์* ที่กล่าวว่า “ปีศาจคนหนึ่ง ปีศาจแห่งลัทธิคอมมิวนิสต์ กำลังหลอกหลอนยุโรป กลุ่มอำนาจทั้งปวงของยุโรปเก่า ไม่ว่าจะเป็ลันตะปาปา พระเจ้าซาร์ เมตเตร์นิช และกีโซร์ ตลอดจนพวกหัวรุนแรงของฝรั่งเศสและสายลับตำรวจของเยอรมัน ได้รวมกันเข้าเป็นพันธมิตรอันศักดิ์สิทธิ์เพื่อกำจัดปีศาจตนนี้”¹¹

เสนีย์ เสาวพงศ์ยังได้กล่าวถึงที่มาของชื่อเรื่อง ปีศาจ ที่แสดงให้เห็นว่าได้รับเอาแนวความคิดในการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ก้าวหน้าที่เติบโตขึ้นในสังคมของโลกตะวันตก โดยกล่าวว่า คำว่า “ปีศาจ” ที่ใช้ในเรื่อง สามารถแปลเป็นภาษาอังกฤษด้วยคำว่า “specter” ซึ่งเป็นคำเดียวกันกับที่ใช้ใน *แถลงการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์* เมื่อถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษเช่นกัน นอกจากนี้ เสนีย์ยังได้กล่าวถึงที่มาของชื่อเรื่องไว้อีกว่า “ผมเอามาจากคอมมิวนิสต์มานิพลได้ มาร์กซ์บอกว่าปีศาจคนหนึ่งกำลังหลอกหลอนยุโรปอยู่ ปีศาจตนนั้นคือคอมมิวนิสต์ คนที่มีความคิดใหม่ๆ เกิดขึ้น คุยกับคนหัวเก่า เขาก็หัวว่าไอ้นี้เป็นปีศาจมาหลอกหลอนเขา ทำนองนั้นนี่คือปีศาจที่เกิดขึ้นมาหลอกหลอนคนเก่า”¹²

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่เสนีย์ เสาวพงศ์จะเขียนเรื่องปีศาจนั้น เสนีย์มีประสบการณ์ในการเขียนทั้งเรื่องสั้น และนวนิยายมาหลายเรื่อง ซึ่งนวนิยายส่วนมากมักมีฉากอยู่ในต่างประเทศ เมื่อเสนีย์กลับมายังประเทศไทย จึงมีความคิดอยากเขียนนวนิยายโดยใช้ฉากในประเทศไทย

¹⁰ ศุภชัย เกศการณกุล, “ศราพัส บำรุงพงศ์, ” *The Momentum*, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2565, <https://themomentum.co/bright-side-of-the-moon-sarapas-bumrungpong/>.

¹¹ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์, “ปีศาจ กับอาการผีเข้าผีออกของปัญญาชนไทย,” ใน *อ่านใหม่ เมืองกับชนบทในวรรณกรรมไทย*, (กรุงเทพฯ: อ่าน, 2558), 80.

¹² “อ่าน ‘ปีศาจ’ ผ่านยุคสมัย หลอกหลอนใครในปัจจุบัน,” *Khaosod Online*, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2565, https://www.khaosod.co.th/newspaper/newspaper-inside-pages/news_5350482.

และมีความต้องการที่จะเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงเกี่ยวกับปัญหาของชาวนา และเรื่องที่ดินในพื้นที่บางบ่อ นวนิยายเรื่อง*ปีศาจ*จึงมีฉากสำคัญอยู่ในพื้นที่บางบ่อ ซึ่งเป็นบ้านเกิดของเขาเอง

ปีศาจ ถูกเขียนขึ้นในปี พ.ศ.2496 และยังเป็นนวนิยายที่สร้างชื่อเสียงให้กับเสนีย์ เสาวพงศ์มากที่สุด โดยเสนีย์ เขียนเรื่อง*ปีศาจ*ลงพิมพ์เป็นตอนๆ ในนิตยสาร*สยามสมัย*รายสัปดาห์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 334 ประจำวันที่ 5 ตุลาคม 2496 จนถึงปีที่ 7 ฉบับที่ 365 ประจำวันที่ 10 พฤษภาคม 2497 ซึ่งเป็นนิตยสารที่มีชื่อเสียงอย่างมากในช่วงเวลาดังกล่าว แต่ในช่วงเวลานั้น *ปีศาจ* ไม่ได้เป็นที่รู้จักมากนัก จึงไม่ได้ถูกนำมาตีพิมพ์รวมเล่ม ในเวลาต่อมา คำสิงห์ ศรีนอก เจ้าของนามปากกา ลาว คำหอม เจ้าของสำนักพิมพ์เกวียนทอง ซึ่งเป็นสำนักพิมพ์ที่พิมพ์หนังสือที่มีความคิดก้าวหน้า ได้ติดต่อขอลิขสิทธิ์การพิมพ์เรื่อง*ปีศาจ* ทำให้*ปีศาจ*ได้รับการตีพิมพ์รวมเล่มเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2500 ประมาณ 1,000 กว่าเล่ม แต่*ปีศาจ*ยังคงไม่ได้เป็นที่รู้จักในสังคมมากนัก

‘ปีศาจ’ ในยุคเผด็จการ: ทศวรรษ 2500-2510

สังคมไทยในช่วงทศวรรษ 2500 เป็นช่วงเวลาที่สังคมไทยเกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ และเกิดการขยายตัวทางการศึกษา อันเป็นผลมาจากยุคแห่งการพัฒนา และยุคสมัยอเมริกัน ในช่วงการก่อตัวของสงครามเย็นในโลกละตะวันตก รวมถึงการที่อเมริกาเข้ามามีอิทธิพลทั้งการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมในประเทศไทย ประกอบกับเป็นช่วงเวลาที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ขึ้นมามีอำนาจจากการรัฐประหาร และความอุปถัมภ์ของอเมริกาโดยปกครองสังคมไทยด้วยการรวมศูนย์อำนาจเผด็จการเบ็ดเสร็จ คณะรัฐประหารได้มีการประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ ยุบเลิกรัฐสภา และพรรคการเมือง รวมถึงมีคำสั่งให้ปิดหนังสือพิมพ์ และนิตยสารหลายฉบับ มีการกวาดล้างหนังสือหัวก้าวหน้าที่เข้าข่ายว่าเป็นหนังสือคอมมิวนิสต์ สั่งปิดหนังสือพิมพ์รายวันหลายฉบับที่วิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล ตรวจสอบสำนักพิมพ์ต่างๆ และยังมีกรจับกุมนักคิด นักเขียน นักการเมืองฝ่ายค้าน บุคคลที่เคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงทศวรรษก่อนหน้า ส่วนผู้ที่รอดพ้นจากการถูกจับกุม บางคนต้องหลบลงใต้ดิน บางคนได้ลี้ภัยทางการเมืองไปยังต่างประเทศ เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ บางคนหันไปประกอบอาชีพอื่น เช่น คำสิงห์ ศรีนอก และนักเขียนบางคนต้องเปลี่ยนแนวการเขียนให้ต่างไปจากเดิม หรือต้องยุติบทบาทการประพันธ์ของตนลง¹³

¹³ ประจักษ์ ก้องกีรติ, “ปีศาจของกาลเวลา การรื้อฟื้นงานเสนีย์ เสาวพงศ์ในยุคแสวงหา,” 80.

อย่างไรก็ตาม เสนีย์ เสาวพงศ์ ผู้เขียนเรื่อง *ปีศาจ* รอดพ้นจากการจับกุมของคณะรัฐประหาร เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวทำงานเป็นนักการทูตประจำอยู่ที่ประเทศอาร์เจนตินา ซึ่งไม่ได้มีผลงานเขียนเผยแพร่ออกมา และด้วยนามปากกา “เสนีย์ เสาวพงศ์” นี้เอง ทำให้หลายคนเข้าใจผิดว่าเป็นนามปากกาของนักเขียนท่านอื่น ไม่ใช่ศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์ ส่วนนวนิยายเรื่อง *ปีศาจ* ถึงแม้ว่าจะถูกตรวจสอบ และถูกกล่าวว่าเป็นนวนิยายที่มีแนวความคิดแบบสังคมนิยม ซึ่งรัฐบาลในขณะนั้นไม่ต้องการให้เผยแพร่ แต่ *ปีศาจ* กลับรอดพ้นจากการกวาดล้างของรัฐบาล เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวไม่ได้เป็นที่รู้จักของคนในสังคมมากนัก ประกอบกับชื่อเรื่องของนวนิยายที่มีชื่อว่า “ปีศาจ” ทำให้ถูกเข้าใจผิดว่าเป็นนวนิยายเกี่ยวกับผี ทำให้รอดพ้นจากสายตาของรัฐบาล แต่กลับกลายเป็นหนังสือกึ่งต้องห้ามเช่นเดียวกับนวนิยายเพื่อชีวิตเรื่องอื่นๆ ทำให้นิยายเรื่องนี้สูญหายไปจากสังคม เหลือเพียงต้นฉบับจากผู้เก็บสะสมหนังสือไว้เท่านั้น ดังที่ “ลาว คำหอม” หรือคำสิงห์ ศรีนอกได้รับคำเตือนให้เก็บนวนิยายเรื่อง *ปีศาจ* ออกจากตลาด จึงได้นำต้นฉบับไปเก็บซ่อนไว้ที่ไร่นาอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา เขาได้กล่าวถึงเหตุการณ์ดังกล่าวไว้ว่า “ผมเอากระดาษหนังสือพิมพ์ห่อไว้ คิดว่าทำยังไงให้คนได้อ่าน เลยแยกมา 500 เล่ม นักกิจกรรม นักศึกษามาหา ผมแจก รู้ว่าหนังสือเล่มนี้จะทำให้เขาตื่น ผมตื่นจากหลับไหล เพราะเล่มนี้มาแล้ว”¹⁴

กล่าวได้ว่าในช่วงทศวรรษ 2500 นวนิยายเรื่อง *ปีศาจ* เป็นนวนิยายที่ถูกส่งต่อกันในกลุ่มนักศึกษาและนักกิจกรรมอย่างลับๆ เพื่อให้รอดพ้นจากการกวาดล้างของรัฐบาล ก่อนจะกลับมาได้รับความนิยมอีกครั้งในเวลาถัดมา

‘ปีศาจ’ ฟื้นคืนชีพ: ทศวรรษ 2510-2520

ภายหลังจากการปิดกั้นทางความคิดของรัฐบาลเผด็จการ นักศึกษาและปัญญาชนไทยที่ตื่นตัวในยุคแสงหาได้มีการรับแนวความคิดแบบ “ฮิปปี” และ “ซ้ายใหม่” จากตะวันตก รวมไปถึงการขุดค้นความคิดก้าวหน้า สังคมนิยม และมาร์กซิสต์ที่เคยเฟื่องฟูในสังคมไทยช่วงทศวรรษ 2490 โดยนำมาเป็นรากฐานทางความคิด และเป็นเสมือนแรงบันดาลใจในการต่อสู้ทางการเมืองในเวลาต่อมา

¹⁴ Matichon Book, (5 พฤศจิกายน 2563), ลำดับการพิมพ์ “ปีศาจ” นิยายทรงพลังที่ไม่เคยตาย, [Post], Facebook, สืบค้นเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2565, <https://www.facebook.com/matichonbook/posts/3673100099421314/>.

นักศึกษาและปัญญาชนไทยได้มีการขุดค้นผลงานของเสนีย์ เสาวพงศ์ซึ่งเป็นหนึ่งในนักเขียนที่มีชื่อเสียงช่วงทศวรรษ 2490 กลับมาตีพิมพ์ใหม่อีกครั้ง โดยในปี พ.ศ.2508 เมื่อเสนีย์เดินทางกลับมาประเทศไทย หลังจากการเป็นนักการทูตประจำอยู่ประเทศอินเดีย ได้ถูกอุทธรณ์ พลกุล เจ้าของนามปากกา “งาแซง” ชักชวนให้มาเป็นคอลัมนิสต์ประจำ *ไทยรัฐ* ในคอลัมน์ที่ได้รับความนิยมจากผู้่านอย่าง “หยดหนึ่งของกาลเวลา” เสนีย์รับผิดชอบบทความในคอลัมน์นี้เป็นเวลา 2 ปี ถึงแม้ว่าจะไม่ได้มีชื่อเสียงโด่งดังเหมือนในช่วงทศวรรษก่อนหน้า แต่กล่าวได้ว่าเป็นการกลับมาสื่อสารกับสาธารณชนอีกครั้งหนึ่ง¹⁵ ในช่วงเวลาเดียวกันนี้เองยังปรากฏให้เห็นถึงนักเขียนในทศวรรษ 2490 หลายคนได้กลับมาตีพิมพ์ผลงานการจัดกระจายอยู่ตามสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ อีกด้วย เช่น ลาว คำหอม ตีพิมพ์เรื่องสั้นลงใน *วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์* หรือ สุภา ศิริมานนท์ ตีพิมพ์ผลงานลงในวารสาร *วันนักข่าว* ของสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย

เมื่อคอลัมน์ “หยดหนึ่งของกาลเวลา” ของเสนีย์กลับมาได้รับความนิยมอีกครั้ง เสนีย์ได้กลับมาเป็นที่รู้จักมากขึ้นจากการที่เฮอเบิร์ต ฟิลลิปส์ (Herbert Philips) ศาสตราจารย์สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ที่ทำงานวิจัยเรื่องวัฒนธรรมปัญญาชนสยามคัดเลือกเสนีย์ เสาวพงศ์ให้เป็น 1 ใน 8 ปัญญาชนสยามคนสำคัญ ฟิลลิปส์ได้กล่าวถึงเสนีย์ว่าเป็นหนึ่งในนักเขียนที่ได้รับความนิยมนับถือมากที่สุด แต่ไม่ได้โด่งดังเป็นที่รู้จักมากในประเทศไทย รวมถึงยังได้กล่าวถึงนวนิยายเรื่อง *ปีศาจ* ไว้ดีกว่า

นวนิยายเรื่องปีศาจ มีบทบรรยายที่ลึกซึ้งที่สุดในบรรดาวรรณกรรมไทย เกี่ยวกับความหมายทางสังคมและจิตวิทยาของการปฏิวัติเมื่อ พ.ศ.2475 เหตุการณ์ในเรื่องเป็นเครื่องหมายความเปลี่ยนแปลงของประเทศไทยจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ จากความสำคัญของเหตุการณ์ ขอบเขตของเรื่อง และความลึกซึ้งในแนวคิดของเสนีย์ เสาวพงศ์ จึงไม่เป็นการกล่าวที่เกินจริงนักที่จะถือว่านวนิยายเรื่องนี้เป็นสงครามและสันติภาพของไทย¹⁶

¹⁵ ประจักษ์ ก้องกีรติ, “ปีศาจของกาลเวลา การรื้อฟื้นงานเสนีย์ เสาวพงศ์ในยุคแสวงหา,” 84.

¹⁶ ปรีชา ปัญญาชิโรภาส, “พัฒนาการงานเขียนนวนิยายของเสนีย์ เสาวพงศ์,” (ปริญาณานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2527), 15.

อีกทั้งฟิลลิปป์ยังได้ให้คำนิยามเสนีย์ เสาวพงศ์ว่าเป็น “The Indecisive Artist” โดยบทความชิ้นนี้ได้ถูกแปลเป็นภาษาไทยและจัดพิมพ์เผยแพร่ในปี พ.ศ.2512 ส่งผลให้เสนีย์และผลงานอย่างนวนิยายเรื่อง*ปีศาจ*เป็นที่รู้จักมากขึ้น

ในปีถัดมานวนิยายเรื่อง*ปีศาจ*ได้เป็นที่รู้จักของคนหนุ่มสาวมากขึ้น จากการใช้วิทยากร เชียงกุล เขียนบทวิจารณ์นวนิยายเรื่อง*ปีศาจ*ในชื่อ “ไม่มีข่าวจากเสนีย์ เสาวพงศ์” ตีพิมพ์ลงใน*จัดรัส* ซึ่งเป็นนิตยสารที่ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2513 โดยพันศักดิ์ วิญญรัตน์ วรพุทธิ ชัยนาม และคำสิงห์ ศรีนอก ในบทวิจารณ์ชิ้นนี้แสดงให้เห็นว่าแม้เสนีย์จะยังไม่ได้เป็นที่รู้จักมาก แต่งานของเขาได้ส่งอิทธิพลทางความคิด และเป็นเสมือนแรงบันดาลใจให้กับคนหนุ่มสาว โดยวิทยากร เชียงกุล ได้กล่าวในบทวิจารณ์ไว้ว่า “เราซึ่งเป็นคนรุ่นหลังเองก็กำลังรอกาลเวลาเหมือนกับที่เสนีย์รออยู่ เราไม่เพียงฝันที่จะเห็นสาย สีมาหรือคนแบบเดียวกับเขาเพียงไม่กี่คน ผุดลุกขึ้นมาเพื่อที่จะถูกกระแทกให้ล้มคว่ำลงและถูกลืมเลือนไป แต่เราฝันที่จะเห็นสาย สีมาเป็นพันธมิตรคน ซึ่งจะลุกขึ้นยืนหยัดต่อสู้กับสิ่งที่เขาเห็นว่าไม่ยุติธรรมด้วยความมั่นใจ”¹⁷

อย่างไรก็ตาม บทวิเคราะห์ “ปีศาจของกาลเวลา” โดยประจักษ์ ก้องกีรติได้วิเคราะห์ถึงการที่วิทยากร เชียงกุลอ่านนวนิยายเรื่อง*ปีศาจ* และเขียนบทความชิ้นนี้เผยแพร่ก่อนที่*ปีศาจ* จะถูกนำมาตีพิมพ์ใหม่ว่า วิทยากรได้ค้นฉบับ*ปีศาจ*ที่ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2500 จากคำสิงห์ ศรีนอก เนื่องจากในช่วงปี พ.ศ.2512-2513 วิทยากรได้เดินทางไปขอความรู้จากคำสิงห์ ศรีนอกบ่อยครั้ง และเป็นหนึ่งในผู้ร่วมก่อตั้งนิตยสาร*จัดรัส*อีกด้วย

*ปีศาจ*ได้ถูกตีพิมพ์รวมเล่มอีกครั้งในปี พ.ศ.2514 โดย นรา พงศนันทน์ เพื่อนเก่าของเสนีย์ซึ่งเป็นเจ้าของสำนักพิมพ์*มิตรนรา* ก่อนหน้านี้นักพิมพ์ได้มีการนำผลงานชื่อดังอีกเล่มของเสนี้อย่าง *ความรักของวัลยา* กลับมาตีพิมพ์ซ้ำในปี พ.ศ.2513 ในช่วงท้ายของเล่มได้มีการโฆษณาไว้ว่า “โปรดติดตามเรื่องต่อไป ตีเยี่ยมจริงๆ ชื่อ ปีศาจ โดยเสนีย์ เสาวพงศ์” แต่ด้วยอุปสรรคในการจัดพิมพ์ ส่งผลให้*ปีศาจ*ถูกตีพิมพ์ล่าช้าในปีถัดมา อย่างไรก็ตาม สำนักพิมพ์*มิตรนรา*ได้มีการชี้แจงว่า *ปีศาจ*ถือเป็นหนังสือเล่มต่อจาก*ความรักของวัลยา* รวมถึงมีการนำมาวางขายรวมเป็นชุดเดียวกัน ในช่วงแรกที่วางขาย นวนิยายเรื่องนี้ยังคงไม่เป็นที่รู้จัก เนื่องจากถูกเข้าใจผิดว่าเป็นเรื่องผี ดังจะเห็นได้จากการจัดวางขายในร้านหนังสือที่มักนำไปตัดวางในหมวดหนังสือผี *ปีศาจ*จึงไม่ได้รับความนิยมมากนัก แต่อย่างไรก็ตาม การนำนวนิยายเรื่องนี้กลับมาตีพิมพ์ใหม่อีกครั้ง เป็นเสมือนการทำให้หนังสือที่เคยถูกจัดเป็นหนังสือต้องห้าม และถูกทำให้

¹⁷ ประจักษ์ ก้องกีรติ, “ปีศาจของกาลเวลา การรื้อฟื้นงานเสนีย์ เสาวพงศ์ในยุคแสวงหา,” 85.

สูญหายไปโดยรัฐบาลในช่วงเวลาหนึ่ง กลับมาโลดแล่นในสังคมอีกครั้ง รวมถึงยังช่วยให้คนรุ่นใหม่ได้สัมผัสกับวิถีชีวิตและความคิดผ่านนวนิยายเพื่อชีวิตตั้งที่ผู้จัดพิมพ์มีจุดมุ่งหมายในการจัดพิมพ์ ซึ่งกล่าวไว้ว่าจะเป็นประโยชน์สำหรับ “คนหนุ่มสาว” ในสมัยนี้ที่จะได้ศึกษาถึงความคิดของคนในช่วง 20 ปีก่อน

เมื่อ *ปีศาจ* และ *ความรักของวัลยา* ถูกนำกลับมาตีพิมพ์ใหม่อีกครั้ง ทั้งสองเรื่องได้ถูกหยิบยกขึ้นมาวิจารณ์ลงในสิ่งพิมพ์ต่างๆ หลายฉบับ ตัวอย่างเช่น บทวิจารณ์เรื่อง “ใครคือปีศาจ” โดยเยียบ ราณี ตีพิมพ์ลงในนิตยสาร*สยามรัฐ* ประจำวันที่ 16 กรกฎาคม 2514 ได้มีการเสนอความเห็นว่าการดำเนินตามรอยอุดมคติของสาย สีมา และรัชนี ในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นการกระทำที่ยากลำบาก เนื่องจากปัญหาในสังคมไทยนั้นหนักหน่วงมาก แต่ยังคงมีความหวังว่าจะเดินทางถึงที่หมายตามต้องการได้ หรือบทวิจารณ์เรื่อง “สาย สีมา-เขาก้าวไปพร้อมกับการกระทำ” โดยพิรุณ ฉัตรวณิชกุล ตีพิมพ์ลงในนิตยสาร*วรรณกรรมเพื่อชีวิต* ประจำวันที่ 5 กันยายน 2515 ซึ่งผู้เขียนได้กล่าวชื่นชมตัวละครภายในเรื่อง ทั้งสาย สีมา รัชนี กิ่งเทียน และนิคม ที่ละทิ้งชีวิตส่วนตัว และเดินทางไปช่วยเหลือผู้ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบในชนบท ถือว่าเป็นการกระทำที่น่ายกย่องและยึดถือมาเป็นแบบอย่าง¹⁸ ต่อมาในช่วงที่มีการก่อตั้งกลุ่มกิจกรรมของนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัยต่างๆ ได้มีการจัดพิมพ์ “หนังสือเล่มละบาท” ออกจำหน่ายเพื่อหารายได้ ซึ่งมักนำวรรณกรรมเพื่อชีวิตในช่วงทศวรรษ 2490 กลับมาตีพิมพ์ใหม่ ชุมนุมวรรณศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้จัดพิมพ์หนังสือ *ทองกวาวฉบับชวนา* ขึ้นในปี พ.ศ.2515 โดยคัดลอกเนื้อความบางส่วนจากเรื่อง*ปีศาจ* ในฉากที่สาย สีมาตัวละครเอกของเรื่อง กล่าวสุนทรพจน์ในงานเลี้ยงเพื่อวิพากษ์วิจารณ์สังคมเจ้าขุนมูลนายแบบเก่ามาตีพิมพ์อีกด้วย¹⁹

ปีศาจ ได้กลายเป็นคู่มือทางความคิดของคนที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ความเท่าเทียม ต่อมาภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 มีการนำวรรณกรรมเพื่อชีวิตที่นักเขียนและนักเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงทศวรรษก่อนหน้ามาตีพิมพ์ใหม่หลายครั้ง เนื่องจากเป็นกระแสในขบวนการนักศึกษาว่าต้องอ่านหนังสือก้าวหน้า ทั้งหนังสือประเภทวรรณกรรม โดยเฉพาะวรรณกรรมเพื่อชีวิตเพื่อประชาชน หนังสือทฤษฎีการเมือง หรือหนังสือเชิงเศรษฐศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง ส่งผลให้*ปีศาจ* ซึ่งเป็นหนังสือวรรณกรรมเพื่อชีวิตได้เป็นที่รู้จัก และส่งต่อกันในกลุ่มนักศึกษา จนถึงขั้น “เป็นหนึ่งในหนังสือที่

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, 89.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 88.

คนหนุ่มสาวต้องพกพาคู่กับ คติพจน์ของเหมาเจ๋อตง”²⁰ รวมถึงเกิดวลีล้อกันในหมู่นักกิจกรรมชายว่า “ตามหารัชนีหรือ?” “หารัชนีเจอแล้วหรือยัง” แต่ไม่ได้มีวิธีการตามหาสาย สีมาในหมู่นักกิจกรรมหญิง²¹ จึงอาจกล่าวได้ว่านวนิยายเรื่องปีศาจ ทำให้เสนีย์ เสาวพงศ์เป็นที่รู้จักอย่างมากในกลุ่มนักศึกษาและนักกิจกรรมที่เคลื่อนไหวทางการเมืองช่วงปี พ.ศ.2516-2519 หรือที่เรียกว่า “คนเดือนตุลา” ปีศาจยังเป็นเสมือนนวนิยายที่ถูกเขียนขึ้นในอดีต แต่ได้โลดแล่นมาปลุกจิตสำนึกให้กับคนหนุ่มสาวในช่วงเวลาถัดมา ดังที่เกษียร เตชะพีระได้กล่าวไว้ในบทความ “เสนีย์ เสาวพงศ์ หนึ่งในต้นธารวาทกรรมฝ่ายซ้ายไทย” ไว้ว่า

ต้นธารสำคัญแหล่งหนึ่งย่อมได้แก่ เสนีย์ เสาวพงศ์ กับ ปีศาจของเขา เมื่อวาทกรรมความรักระหว่างสาย สีมา กับรัชนี กลายเป็นแม่บทแบบอย่างอ้างอิงสำหรับวิวาทะสาทาในประเด็นความรักกับอุดมการณ์ระหว่าง ฟิน บางพูด นิศา และ เต๋นรวิ ในด้วยรักแห่งอุดมการณ์ (ของวัฒน์ วรรณยางกูร) ในสองทศวรรษต่อมา ความสำเร็จยิ่งใหญ่ของเสนีย์ เสาวพงศ์กับปัญญาชนฝ่ายซ้ายรุ่นพุทธศตวรรษ 2490 หลังสงครามโลกครั้งที่สองก็คือพวกเขาได้ประดิษฐ์สร้างประเพณีวาทกรรมฝ่ายซ้ายของไทยขึ้นมา แล้วถ่ายทอดเป็นมรดกตกถึงนักศึกษาปัญญาชนรุ่น “คนเดือนตุลา” ในรูปผลงานศิลปะวรรณกรรมนานาชนิด...²²

จากนวนิยายที่ไม่เป็นที่รู้จักในช่วงทศวรรษ 2490 กลับกลายเป็นนวนิยายที่ขายดีจนมีการพิมพ์ซ้ำหลายครั้งในยุคแห่งการแสวงหาของคนหนุ่มสาว ดังที่ประจักษ์ ก้องกีรติได้เสนอไว้ว่าช่วงเวลาระหว่างเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จนถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นวนิยายเรื่องปีศาจ ถูกตีพิมพ์ซ้ำถึง 4 ครั้ง ได้แก่ ฉบับพิมพ์แนวร่วมนักเรียนภาคเหนือ ในปี พ.ศ.2517 ฉบับแนวร่วมจุฬาฯ ในปี พ.ศ.2518 ฉบับชมรมหนังสือบัวแดง ในปี พ.ศ.2518 และฉบับสภานักศึกษาวิทยาลัยครูธนบุรี ในปี พ.ศ.2518 หรือในปี พ.ศ.2519²³ จะเห็นได้ว่านวนิยายเรื่องปีศาจ ได้รับความนิยมในช่วงเวลานี้เป็นอย่างมาก จากการที่ถูกนำมาตีพิมพ์ซ้ำถึง 4 ครั้ง ใน

²⁰ อิกานต์ ศรีนารา, รักและการปฏิวัติ การเมืองวัฒนธรรมด้วยความรักของปัญญาชนฝ่ายซ้ายยุคสงครามเย็น, 76.

²¹ ชญาส ตินารักษ์, สัมภาษณ์โดย วริศรา หวังวรรณิษฐ์, 8 ตุลาคม 2565.

²² ตรีนีลป์ บุญขจร, “พัฒนาการวรรณกรรมของ “เสนีย์ เสาวพงศ์” กับกระแสวรรณคดี,” 3.

²³ ประจักษ์ ก้องกีรติ, “ปีศาจของกาลเวลา การรื้อฟื้นงานเสนีย์ เสาวพงศ์ในยุคแสวงหา,” 92.

เวลาเพียง 3 ปี อย่างไรก็ตาม การที่นวนิยายเรื่อง*ปีศาจ*ได้รับความนิยมเนื่องจากรูปแบบกิจกรรมภายในมหาวิทยาลัยเริ่มมีความเชื่อมโยงกับสภาพสังคมภายนอกมากขึ้น เกิดกิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาชนบท ทำให้นักศึกษาได้สัมผัสกับวิถีชีวิตของชาวชนบท ประกอบกับได้เห็นชานาที่ถูกเอารัดเอาเปรียบด้วยสายตาของตน จึงเกิดการตั้งคำถามเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำ และช่องว่างระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบทที่ขยายตัวเป็นอย่างมาก นักศึกษาที่ได้อ่านนวนิยายเรื่อง*ปีศาจ* อาจมีการเชื่อมโยงความคิดของตนเองกับตัวละครหลักในเรื่อง ที่เมื่อจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัย ได้ออกไปสัมผัสกับวิถีชีวิตในชนบท และตัดสินใจออกไปทำงานยังชนบทด้วยความต้องการพัฒนาสังคมให้ดียิ่งขึ้น เหมือนกับการที่*กิ่งเทียน* ไปทำงานเป็นครูอาสา*นิคม* ไปเป็นปลัด ตลอดจนตัวละครเอกอย่าง*สาย ลีมา* และ*รัชนี* ตัดสินใจลาออกจากการทำงานในเมือง เดินทางไปทำงานในชนบทเช่นเดียวกัน และมีอุดมการณ์ที่ต้องการพัฒนาพื้นที่เหล่านั้นให้มีความเจริญมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ นวนิยายเรื่อง*ปีศาจ* ถือเป็นวรรณกรรมเพื่อชีวิตที่ไม่ได้มีการยึดยึดทางความคิดให้กับผู้อ่านเหมือนกับนวนิยายเล่มอื่นๆ ซึ่งอาจเป็นเพราะผู้เขียนอย่าง*เสนีย์ เสาวพงศ์* ทำงานเป็นข้าราชการในกระทรวงการต่างประเทศ ทำให้ผลงานของ*เสนีย์*ไม่ได้มีท่าทีที่ก้าวร้าว ปลุกฝัง ถ่ายทอดปัญญา และอุดมคติ มากไปกว่าการปลุกจิตสำนึกของความเป็นชนบททางการเมืองให้แก่ผู้อ่าน โดยเฉพาะนวนิยายเรื่อง*ปีศาจ*ที่สามารถอ่านเป็นนวนิยายรักที่สอดแทรกประเด็นทางสังคม หรือเป็นนวนิยายรักที่ตัวละครหลักต้องเจอกับอุปสรรคเรื่องความแตกต่างระหว่างชนชั้นได้อีกด้วย

*ปีศาจ*ยังเป็นนวนิยายที่สอดคล้องกับยุคสมัยและบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ เป็นนวนิยายที่ไม่ได้มีการนำเสนอเพียงแค่เรื่องราวความเปลี่ยนแปลงในชนบทเท่านั้น แต่ยังมีกรนำเสนอความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเมืองหลวง ซึ่งกำลังก้าวสู่ความเป็นสมัยใหม่ จะเห็นได้จากฉากที่*รัชนี*เริ่มทำงานในธนาคารวันแรก มีการกล่าวถึงอุปกรณ์สำนักงานใหม่ เช่น โทรศัพท์ พิมพ์ดีด เครื่องคิดเลข และพัดลม นอกจากนี้ ที่ทำงานของ*รัชนี*คือธนาคารเปรียบเสมือนเป็นหัวใจสำคัญของระบบทุนนิยมสมัยใหม่ที่เริ่มพัฒนาขึ้นในประเทศไทย ดังที่*เสนีย์*บรรยายไว้ว่า “ชั่วโมงแรกของการทำงานเริ่มต้นขึ้น ท่ามกลางเสียงเอะอะของธุรกิจ เสียงลูกค้ำที่เข้ามาติดต่อ เสียงโทรศัพท์ พิมพ์ดีด และพัดลม แล้วก็เสียงเครื่องคำนวณอัตโนมัติ เสียงคนและเสียงเครื่องกลไก ควันบุหรีและกระแสมที่สาตามาตามจังหวะที่พัดลมสาย... ใจของ*รัชนี*ยังเต้นแรงอยู่ เพราะยังไม่คุ้นกับสถานที่และผู้คน...”²⁴

²⁴ *เสนีย์ เสาวพงศ์, ปีศาจ, 32.*

หากเปรียบสาย สีมาเป็นเสมือนตัวแทนของ “ปีศาจ” หรือกาลเวลาและจิตสำนึกที่เป็นขบถต่อยุคสมัยนั้น และเปรียบท่านเจ้าคุณ เป็นเสมือนตัวแทนของกลุ่มคนที่หวาดกลัวต่อความเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้น และรู้สึกหวาดกลัวปีศาจตนนั้น เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตอันดีงาม และฐานอำนาจในสังคมของตน จึงไม่ต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลง เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับสภาพสังคมไทยในช่วงยุคแสวงหาของหนุ่มสาว และปัญญาชน อาจกล่าวได้ว่า นิสิตนักศึกษาและประชาชนที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมือง เกิดความเบื่อหน่ายกับสภาพสังคมที่เป็นอยู่ รวมถึงเมื่อกิจกรรมภายในมหาวิทยาลัยที่เปิดโอกาสให้บุคคลเหล่านั้นเชื่อมโยงตัวเองกับสังคมภายนอก ทำให้มองเห็นถึงความเลื่อมล้ำ และความไม่ยุติธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม บุคคลเหล่านั้นจึงเปรียบเสมือนสาย สีมาที่ต้องการให้ความเปลี่ยนแปลงในสังคม ส่วนฝ่ายผู้มีอำนาจ เปรียบเสมือนท่านเจ้าคุณที่ไม่ต้องการเห็นความเปลี่ยนแปลง ตลอดจนมีการเรียกนิสิตนักศึกษา และประชาชนเหล่านั้นว่าเป็น “ปีศาจ” และต้องการทำลาย “ปีศาจ” เหล่านั้น จึงนำมาสู่ความรุนแรงให้เหตุการณ์สังหารหมู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันที่ 6 ตุลาคม 2519²⁵

สู่ละครเวทีและภาพยนตร์: ทศวรรษ 2520-2530

สภาพสังคมไทยหลังเหตุการณ์ความรุนแรงในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ถือได้ว่าเป็นช่วงเวลาที่เศรษฐกิจภายในประเทศเฟื่องฟูมากขึ้น ทุกภาคส่วนของสังคมมีการปรับตัวให้เข้ากับระบบทุนนิยมสมัยใหม่ สังคมเกษตรเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเกษตรพาณิชย์ ผลิตเพื่อการค้าขายเป็นหลัก วิถีชีวิตของผู้คนผูกโยงกับระบบเศรษฐกิจระดับชาติ ด้วยความต้องการแรงงานในตลาดที่มากขึ้น ทำให้รัฐบาลหันมาส่งเสริมนโยบายการศึกษา จึงมีผู้อ่านออกเขียนได้เป็นจำนวนมากกว่าในทศวรรษก่อน ส่งผลให้วงการสิ่งพิมพ์เฟื่องฟูขึ้นตามความต้องการอ่านของผู้่าน กล่าวได้ว่าในช่วงทศวรรษ 2530 แม้แต่ในเมืองเล็กๆ ตามต่างจังหวัดมักมีร้านขายหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และหนังสือต่างๆ ประจำอยู่²⁶ นวนิยายเรื่องปีศาจ เป็นหนึ่งในนวนิยายที่ได้รับอิทธิพลจากการเฟื่องฟูของวงการสิ่งพิมพ์ โดยถูกนำกลับมาตีพิมพ์ใหม่ในเวลาไล่เลี่ยกัน ได้แก่ พิมพ์ครั้งที่ 7 โดยสำนักพิมพ์หยาดฝน ในปี พ.ศ.2521 และครั้งที่ 8 โดยสำนักพิมพ์ดอกหญ้า ในปี พ.ศ.2524, 2525, 2526, 2528 และ 2529

²⁵ ประจักษ์ ก้องกีรติ, สัมภาษณ์โดย วริศรา หวังวรวานิชย์, 2 พฤศจิกายน 2565.

²⁶ คริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร, *ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย*, 308.

ช่วงปลายทศวรรษ 2500 ปรากฏหลักฐานจากนิตยสาร*โลกหนังสือ* ปีที่ 1 ฉบับที่ 9 (มิถุนายน 2521) ใ้ว่านวนิยายเรื่อง*ปีศาจ* ได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศเป็นครั้งแรก คือ แปลเป็นภาษาจีน โดยวิวัฒน์ รุ่งวรรณวงศ์ ได้นำต้นฉบับไปเสนอให้กับสำนักพิมพ์แห่งหนึ่งบน เกาะฮ่องกง²⁷ ถึงแม้ว่าเป็นเวลากว่า 2 ทศวรรษ ที่นวนิยายเรื่อง*ปีศาจ*ได้รับการตีพิมพ์ *ปีศาจ* ยังคงเป็นนวนิยายที่มีความร่วมสมัยของไทย ดังจะเห็นได้จากการที่ได้รับคัดเลือกจากมูลนิธิโตโยต้า ในฐานะของการเป็นวรรณกรรมร่วมสมัย ในการนำไปแปลเป็นภาษาญี่ปุ่น ตามโครงการ “รู้จักเพื่อนบ้าน” ในทศวรรษ 2520 โดยได้เสนอวรรณกรรมจำนวน 10 เรื่อง เป็นนวนิยาย 6 เล่ม ได้แก่ *ปีศาจ* ของเสนีย์ เสาวพงศ์ *แลไปข้างหน้า* ของศรีบูรพา *ครูบ้านนอก* ของคำหมาน คนไค *ตำบลช่อมะกอก* ของวิวัฒน์ วรรณยางกูร *ผีเสื้อและดอกไม้* ของนิพนพานา และ*นายพันใต้ดิน* ของราย ฤทธิริน²⁸

ในปี พ.ศ.2522 ชรรค์ชัย บุนปาน เจ้าของโรงพิมพ์พินเนศได้นำนวนิยายเรื่อง*ปีศาจ*ไปสร้างเป็นภาพยนตร์ในชื่อ *สาย สีมา นักสู้สามัญชน* ซึ่งผู้แนะนำให้สร้างคือ พงษ์ศักดิ์ พยัคฆวิเชียร และเจษฎา เจตนธรรม (เจน จำรัสศิลป์) ใช้เวลาถ่ายทำเป็นเวลา 8 เดือน และเข้าฉายในโรงภาพยนตร์โคลีเซียมเมื่อปี พ.ศ.2524²⁹ แต่มีเรื่องเล่าขานกันว่า ในการจัดฉายภาพยนตร์เรื่องนี้ให้กับตัวแทนสายหนังต่างจังหวัดได้รับชมก่อนตัดสินใจซื้อเพื่อนำไปฉาย มีเจ้าแม่สายหนังท่านหนึ่งได้กล่าวหลังจากดูจนจบว่า “เป็นหนังสือที่ไม่สนุกเอาเสียเลย”³⁰ กล่าวได้ว่า เป็นปรากฏการณ์ที่เคยเกิดขึ้นกับ*ปีศาจ*เมื่อจัดพิมพ์เป็นเล่ม ที่เคยถูกเข้าใจผิดว่าเป็นนวนิยายเรื่องผีเช่นเดียวกัน

แต่เมื่อ*สาย สีมา นักสู้สามัญชน* เข้าฉายในโรงภาพยนตร์ ผลปรากฏว่าขาดทุนอย่างหนักจนผู้สร้างเกือบล้มละลาย ภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวไม่ได้เป็นที่รู้จักมากนักในสังคม และหายไปจากโรงภาพยนตร์อย่างเงียบเชียบ ภายหลังในปี พ.ศ.2541 สำเนาฟิล์มภาพยนตร์เรื่อง *สาย สีมา นักสู้สามัญชน* ได้ถูกบริจาคมาถึงหอภาพยนตร์ ถึงแม้ว่าสำเนาฟิล์มจะค่อนข้างเสื่อมสภาพ แต่ด้วยเนื้อหาที่สมบูรณ์ ทำให้ทางหอภาพยนตร์แปลงสัญญาณให้เป็นไฟล์ดิจิทัล

²⁷ สุเจน กรรพฤทธิ์, “เมื่อ ‘ปีศาจ’ ถูกแปลเป็นภาษาอินโดนีเซีย,” *เว็บไซต์สารคดี*. (5 กุมภาพันธ์ 2562), สืบค้นเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2565, <https://www.sarakadee.com/2019/02/05/ปีศาจ-อินโดนีเซีย/>

²⁸ “ข่าวรั่ว: วงการหนังสือและนักเขียนไทย,” *โลกหนังสือ*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 11 (สิงหาคม 2521).

²⁹ พุทธพงษ์ เจียมรัตตัญญู, “เมื่อ ‘ปีศาจ’ ออกอละวาดในโลกภาพยนตร์,” *หอภาพยนตร์*, สืบค้นเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2565, <https://www.fapot.or.th/main/information/article/view/684>.

³⁰ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวานิชย์, “ปีศาจ กับอาการผีเจ้ามือออกของปัญญาชนไทย,” 80.

และนำออกฉายเป็นครั้งแรกในวันที่ 29 กันยายน 2556 ถือได้ว่าเป็นเวลากว่า 30 ปี ที่ภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวได้เผยแพร่ออกสู่สาธารณะอีกครั้ง ในปีถัดมา สถาบันปริติดี พนมยงค์ได้จัดงานรำลึกถึงชีวิต และผลงานของศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์ จึงได้นำภาพยนตร์เรื่อง *สาย สิวา นักสู้สามัญชน* มาฉายในงานอีกครั้ง³¹ แม้ว่าภาพยนตร์เรื่องนี้จะไม่ประสบความสำเร็จมากนัก แต่ด้วยอุดมการณ์ของผู้สร้าง และทีมงานที่ต้องการนำเสนอชีวิตของ *สาย สิวา* ให้ออกมาในรูปแบบภาพยนตร์ ประกอบกับบริบททางการเมืองไทยที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ปัญหาที่เป็นรากฐานของสังคมยังคงไม่ได้รับการแก้ไข ทำให้ปีศาจออกมาหลอกหลอนผู้คนให้ฉุกละหุกมากขึ้นบนโลกภาพยนตร์

ต่อมาในปี พ.ศ.2524 *ปีศาจ* ได้ปรากฏในคอลัมน์ “วรรณกรรมไทย ในทัศนะของนักศึกษาอเมริกัน” ในนิตยสาร *โลกหนังสือ* ปีที่ 4 ฉบับที่ 12 ฟิลิป คันนิงแฮม นักศึกษาปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมิชิแกน ได้เลือกศึกษาวิชาเกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และสนใจศึกษาประเทศไทยเป็นพิเศษ ช่วงที่เดินทางมาประเทศไทย ฟิลิปได้แปลเรื่องสั้นภาษาไทยบางเรื่องให้เป็นภาษาอังกฤษเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ เขาสนใจวรรณกรรมที่สะท้อนปัญหาของสังคม และงานที่พูดถึงความเป็นจริงของสังคม เนื่องจากทำให้เข้าใจปัญหาของสังคมไทยมากขึ้น ในฐานะที่เป็นนักสังคมศาสตร์ นวนิยายเรื่อง *ปีศาจ* จึงเป็นหนึ่งในวรรณกรรมที่ฟิลิปนำไปแปลและยังได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ *ปีศาจ* ไว้อีกว่า “รู้สึกประทับใจมาก เป็นงานเขียนที่ดีมาก”³²

นอกจาก *ปีศาจ* จะถูกหยิบยกขึ้นมาสร้างเป็นภาพยนตร์แล้ว ยังได้ถูกหยิบยกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในละครเวที ซึ่งใช้ในการอธิบายภาพสะท้อน ตัวแทนความอยุติธรรม การต่อสู้ทางความคิดของอุดมการณ์อนุรักษ์นิยมที่กำลังถูกคลื่นของกาลเวลาพัดผ่าน ในละครเวทีเรื่อง *คือผู้อภิวัฒน์* จัดแสดงเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2530 *คือผู้อภิวัฒน์* เป็นละครเวทีที่ได้รับการประพันธ์โดย คำรณ คุณะดิติก ในช่วงของการฟื้นฟูเกียรติและศักดิ์ศรีของปริติดี พนมยงค์ บทประพันธ์ดังกล่าวถูกสร้างขึ้นผ่านการศึกษา ค้นคว้าข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์ผ่านประวัติของปริติดี พนมยงค์ แกนนำคณะราษฎรคนสำคัญ นอกจากนี้ยังมีการหยิบยกฉากของวรรณกรรมร่วมสมัยที่โด่งดังมาแสดงสลับกับการดำเนินเรื่อง ตามลำดับเวลาของอัตชีวประวัติปริติดี พนมยงค์ รวมถึงมีการสร้างบทสนทนาร่วมกับตัวละครในวรรณกรรม เช่น ฉากงานเลี้ยงที่ *ท่านเจ้าคุณ* เปิดบ้าน

³¹ พุทธิพงษ์ เจียมรัตตัญญู, “เมื่อ “ปีศาจ” ออกอาละวาดในโลกภาพยนตร์.”

³² “วรรณกรรมไทย ในทัศนะของนักศึกษาอเมริกัน,” *โลกหนังสือ*, ปีที่ 4 ฉบับที่ 12 (กันยายน 2524), 96-97.

ต้อนรับสาย สีมา ลูกชวานาผู้ถูกเชิญมาเหยียบย่ำศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยขนบธรรมเนียม และจารีตตามกรอบอนุรักษนิยม จากนวนิยายเรื่อง*ปีศาจ* และฉากสนทนาระหว่างปรีดี กับแม่พลอย ตัวละครเอกจากเรื่อง*สี่แผ่นดิน* ที่กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์บ้านเมือง ได้ถูกนำมาเป็นส่วนหนึ่งในละครเวที

ละครเวที คือผู้วิวัฒน์ ถูกนำมาจัดแสดงถึง 7 ครั้ง โดยครั้งที่ 1 และ 2 จัดแสดงในปี พ.ศ.2530 ครั้งที่ 3 ในปี พ.ศ.2538 ครั้งที่ 4 ในปี พ.ศ.2542 ครั้งที่ 5 และ 6 ในปี พ.ศ.2543 และครั้งที่ 7 จัดแสดงในปี พ.ศ.2563 เนื่องในวาระครบรอบ 120 ปีชาตกาล ปรีดี พนมยงค์ โดยสาขาวิชาการละคร คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์³³

กล่าวได้ว่า ในช่วงทศวรรษหลังเหตุการณ์ความรุนแรงในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 สภากษัตริย์ไทยมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างมาก ทั้งบรรยากาศทางการเมืองที่ผ่อนคลายลงจากความต้องการสร้างเสถียรภาพในประเทศของชนชั้นนำไทย และความเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจที่พัฒนาให้สอดคล้องกับระบบทุนนิยมโลก ประกอบกับการขยายตัวของพื้นที่สาธารณะที่เปิดกว้างมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม นวนิยายเรื่อง*ปีศาจ* ยังคงโลดแล่นอยู่ในสังคมไทย ทั้งการถูกนำมาตีพิมพ์ซ้ำหลายครั้ง และการนำมาเผยแพร่สู่สังคมตามความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่สื่อสาธารณะที่ขยายตัว ทำให้*ปีศาจ* ถูกนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์ และเป็นส่วนหนึ่งของฉากในละครเวที ด้วยเนื้อเรื่องของนวนิยายที่สะท้อนสังคมไทยได้ถึงรากฐานของสังคม แม้ว่ากาลเวลาจะมีความเปลี่ยนแปลง แต่ปัญหารากฐานของสังคมยังมิได้รับการแก้ไข ส่งผลให้นวนิยายเรื่อง*ปีศาจ* ยังคงเป็นหนึ่งในวรรณกรรมร่วมสมัยของไทย และถูกหยิบยกขึ้นมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการเคลื่อนไหวทางการเมืองในเวลาต่อมา

หนังสือดี (ที่ไม่มีใครอ่าน?): ทศวรรษ 2530-2550

ช่วงต้นทศวรรษของการปฏิรูปการเมือง เป็นช่วงเวลาที่บรรยากาศทางการเมืองเปิดกว้างมากขึ้น ประกอบกับการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างก้าวกระโดด ทำให้เกิดการขยายตัวของชนชั้นกลางที่มีกำลังในการซื้อ ซึ่งส่งผลต่อความต้องการในการบริโภคสื่อสิ่งพิมพ์สูงขึ้น อุตสาหกรรมการพิมพ์ของไทยช่วงทศวรรษ 2530 จึงขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว โรงพิมพ์ต่างๆ มี

³³ กลุพัชร์ เสนิงค์ ณ อยู่ธยา, “คือผู้วิวัฒน์: เสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพบนนาฏกรรม,” *สถาบันปรีดี พนมยงค์*, สืบค้นเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2565, <https://pridi.or.th/content/2020/11/484>.

การปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีการผลิตครั้งใหญ่ เพื่อให้จำนวนสิ่งพิมพ์ที่ผลิตได้เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค³⁴

ถึงแม้ว่ากระแสความนิยมวรรณกรรมเพื่อชีวิตจะลดลง แต่นวนิยายเรื่อง*ปีศาจ* ยังคงได้รับการตีพิมพ์ใหม่เป็นครั้งที่ 9 โดยสำนักพิมพ์*อ่านไทย* ในปี พ.ศ.2531, 2533, 2534 และ 2537 อย่างไรก็ตามในช่วงเวลานี้ ประเทศไทยได้เผชิญกับปัญหาทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ประชาชนเกิดความไม่พอใจต่อรัฐบาลในช่วงปฏิรูปการเมือง ซึ่งไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น มีการคอร์ปชั่นของนักการเมือง ตลอดจนการสืบทอดอำนาจของกองทัพ ซึ่งกระแสความไม่พอใจทางการเมืองที่เกิดขึ้น ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวของประชาชน โดยมีชนชั้นกลางเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทนำ เพื่อแสดงความไม่พอใจต่อการทำงานของรัฐบาล และความต้องการนักการเมืองที่มีความสามารถในการบริหารประเทศ ส่งผลให้ในช่วงทศวรรษของการปฏิรูปการเมือง นวนิยายเรื่อง*ปีศาจ* ได้รับความนิยมเพียงแคในกลุ่มนักอ่านนวนิยายแนวเพื่อชีวิต และผู้ที่มีความสนใจในวรรณกรรมไทยเท่านั้น³⁵ ประกอบกับช่วงเวลาดังกล่าวไม่ได้มีพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมือง หรือการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกลุ่มนักอ่านนวนิยายอย่างกว้างขวาง *ปีศาจ* จึงไม่ใช่นวนิยายที่ถูกกล่าวถึงมากนัก ดังจะเห็นได้จากระยะเวลาของการตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์*อ่านไทย* โดยเฉพาะช่วงเหตุการณ์การเคลื่อนไหวของประชาชนในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2535 ซึ่งมีชนชั้นกลางเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทนำ ตลอดจนประเด็นความไม่พอใจต่อการทำงานของรัฐบาลในครั้งนี้ อาจไม่ได้สอดคล้องกับเนื้อความในนวนิยาย จึงทำให้นวนิยายเรื่อง*ปีศาจ* ไม่ได้ถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงมากนักในช่วงเวลาดังกล่าว

ช่วงที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับสภาวะเศรษฐกิจแบบฟองสบู่แตกในปี พ.ศ.2540 ได้ส่งผลกระทบต่อสังคม ทั้งในภาคธุรกิจ การเงิน อสังหาริมทรัพย์ ตลอดจนอุตสาหกรรมการพิมพ์ของไทยได้ซบเซาลงเช่นกัน อันเนื่องมาจากการที่ประชาชนได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ ความต้องการบริโภคสิ่งพิมพ์จึงลดลงตามมา แต่เมื่อเศรษฐกิจของประเทศฟื้นตัวขึ้น ความต้องการบริโภคสิ่งพิมพ์ได้ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้อุตสาหกรรมการพิมพ์กลับมาเฟื่องฟูอีกครั้ง³⁶ จากภาวะซบเซาของอุตสาหกรรมการพิมพ์ ทำให้นวนิยายเรื่อง*ปีศาจ* ได้เลื่อนหายไปจากสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตาม *ปีศาจ* ได้ถูกนำมาตีพิมพ์อีกครั้ง โดย*คณะกรรมกร*

³⁴ ยุทธศักดิ์ คณาสวัสดิ์, “การพัฒนาอุตสาหกรรมการพิมพ์ไทย,” *MRG Online*, สืบค้นเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2565, <https://mgronline.com/daily/detail/9470000098720>.

³⁵ ประจักษ์ ก้องกีรติ, สัมภาษณ์โดย วริศรา หวังวราณิชย์, 2 พฤศจิกายน 2565.

³⁶ ยุทธศักดิ์ คณาสวัสดิ์, “การพัฒนาอุตสาหกรรมการพิมพ์ไทย”.

จัดสร้างกำแพงประวัติศาสตร์ฯ ในปี พ.ศ.2541 สำนักพิมพ์อ่านไทย ในปี พ.ศ.2543 และสำนักพิมพ์มติชน ในปี พ.ศ.2544 และ 2548

ถึงแม้ว่านวนิยายเรื่อง*ปีศาจ*จะได้รับการพิมพ์ซ้ำหลายครั้ง กลับไม่ได้อยู่ในกระแสความสนใจของสังคมในวงกว้าง แต่ได้ถูกหยิบยกมาศึกษาในทางวิชาการหลายครั้ง โดยเฉพาะในฐานะที่เป็นวรรณกรรมสะท้อนภาพสังคมไทย และได้รับเลือกให้เป็นหนึ่งในรายชื่อหนังสือดี 100 เล่ม ที่คนไทยควรอ่าน (พ.ศ.2408-2519) ซึ่งเป็นงานวิจัยของวิทยากร เชียงกุล ภายใต้โครงการวิจัยเพื่อคัดเลือกแนะนำหนังสือดีในรอบศตวรรษ โดยเป็นโครงการที่จัดขึ้นในปี พ.ศ. 2540-2541 มีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกแบบต่างๆ และคัดเลือกหนังสือหลายประเภท ทั้งกวีนิพนธ์ บทละคร นิยาย เรื่องสั้น ประวัติศาสตร์ การเมือง และศิลปะ เป็นต้น³⁷ จากความต้องการของคณะผู้คัดเลือกหนังสือที่ต้องการให้นักเรียน นักศึกษาได้อ่านหนังสือที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์มากขึ้น แต่สำนักพิมพ์ต่างๆ ไม่กล้าตีพิมพ์หนังสือเหล่านั้นเนื่องจากมีแนวโน้มที่จะขาดทุน เพราะหนังสือหลายเล่มไม่ได้เป็นที่รู้จักของสังคม³⁸ อย่างไรก็ตาม เมื่อหนังสือทั้ง 100 เล่ม ที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหนังสือดี 100 เล่มที่ควรอ่าน ทำให้สถาบันการศึกษาในระดับต่างๆ ทั้งโรงเรียนและมหาวิทยาลัยมีความพยายามในการจัดหาหนังสือเหล่านี้เข้าห้องสมุดเพื่อให้นักเรียน นักศึกษาได้อ่านและค้นคว้า บางสถาบันการศึกษายังมีการกำหนดให้หนังสือต่างๆ รวมถึงนวนิยายเรื่อง*ปีศาจ* ของเสนีย์ เสาวพงศ์ เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาสำหรับนักเรียน นักศึกษาเพื่อให้ศึกษาหนังสือที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์ และสะท้อนภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ตลอดจนการเป็นนวนิยายที่สอดแทรกอุดมการณ์สำหรับผู้ที่ต้องการความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในสังคม ตัวอย่างเช่น ในรายวิชา หนังสืออ่านนอกเวลา ของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในช่วงเวลาหนึ่งมีการกำหนดให้*ปีศาจ* เป็นหนังสือที่นิสิตชั้นปีที่ 1 ต้องอ่านเช่นกัน³⁹

นอกจากนี้ ยังมีการหยิบยก*ปีศาจ*มาศึกษาในฐานะวรรณกรรมร่วมสมัยของไทย ตัวอย่างเช่น บทความเรื่อง “วิถีวรรณกรรมร่วมสมัยของไทย กระแสวรรณกรรม จากเสนีย์ เสาว

³⁷ Ricco, “แนะนำหนังสือดี 100 เล่ม ที่คนไทยควรอ่าน จากผลงานการวิจัยของวิทยากร เชียงกุล,” RiccoPrint, สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2565, <https://riccoprint.com/100-good-books/>.

³⁸ พันธุ์ทิพย์ เกื้อเพชรแก้ว, “หนังสือดี 100 เล่ม จริงหรือ,” *คลังข้อมูลดิจิทัล มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช*, สืบค้นเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2565, <http://dspace.nstru.ac.th:8080/dspace/bitstream/123456789/.pdf>.

³⁹ ชวพันธุ์ เพชรไกร, สัมภาษณ์โดย วริศรา หวังวรวิทย์, 13 ธันวาคม 2565.

วพงศ์ จนถึงชาติ กอบจิตติ” เขียนโดย Hideki Hiramatsu อาจารย์ประจำจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้ศึกษาลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมในช่วงก่อน และหลังปี พ.ศ.2516 โดยกำหนดให้ปีศาจ ของเสนีย์ เสาวพงศ์เป็นตัวแทนของงานช่วงก่อนปี พ.ศ.2516 และคำพิพากษาของชาติ กอบจิตติ เป็นตัวแทนของงานช่วงหลังปี พ.ศ.2516⁴⁰

เมื่อ ‘ปีศาจ’ คินซีพ็อกครั้ง: ทศวรรษ 2550-2560

ในช่วงทศวรรษ 2550-2560 นวนิยายเรื่องปีศาจ ได้ถูกกล่าวถึงอย่างมีนัยสำคัญอีกครั้ง ทั้งการนำกลับมาพิมพ์ซ้ำ ได้รับการคัดเลือกให้แปลเป็นภาษาต่างประเทศ มีการนำโครงเรื่องมากล่าวถึงในภาพยนตร์ รวมถึงมีการหยิบยกเนื้อความสำคัญมาใช้ในการเคลื่อนไหวทางการเมือง ตลอดจนเป็นกระแสที่ถูกกล่าวถึงบนอินเทอร์เน็ตหลายครั้ง

ภายหลังการทำรัฐประหารในปี พ.ศ.2549 สภาพสังคมและการเมืองไทยเกิดความผันผวนเป็นอย่างมาก เป็นช่วงเวลาที่เกิดความขัดแย้งจากหลายฝ่ายที่ขยายตัวเป็นความรุนแรง และเป็นเวลานานกว่าที่การใช้ความรุนแรงในการเคลื่อนไหวจะสิ้นสุดลง ส่งผลให้ในช่วงเวลาดังกล่าว นวนิยายเรื่องปีศาจอาจไม่ได้เป็นนวนิยายที่อยู่ในกระแสและได้รับความสนใจจากผู้คนมากนัก ดังจะเห็นได้จากช่วงเวลาที่สำนักพิมพ์มติชน นำปีศาจมาพิมพ์ซ้ำอีกครั้งในปี พ.ศ.2558 และ 2559 ซึ่งห่างหายไปจากการพิมพ์ครั้งก่อนเป็นเวลาถึง 10 ปี

ถึงแม้ว่านวนิยายเรื่องปีศาจจะห่างหายไปจากสังคมไทยเป็นเวลานาน แต่กลับเป็นนวนิยายที่ได้รับการคัดเลือกจากกระทรวงการต่างประเทศให้นำมาแปลเป็นภาษาอินโดนีเซีย หรือเป็นปีศาจฉบับภาษา ในปี พ.ศ.2557 เนื่องในโอกาสฉลองครบรอบ 65 ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-อินโดนีเซีย ในปี พ.ศ.2558 ซึ่งในเวลาก่อนหน้าปีศาจ ได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา ทั้งภาษาอังกฤษ ภาษาจีน และภาษาญี่ปุ่น

ปีศาจฉบับภาษาอินโดนีเซีย ได้รับการแปลโดยอาจารย์อรอนงค์ ทิพย์พิมล ร่วมกับอาจารย์เพ็ญศรี พาณิช ซึ่งแปลโดยรักษาภาษาและสำนวนของภาษาต้นฉบับเดิมให้มากที่สุด รวมถึงมีการใส่เชิงอรรถเพื่ออธิบายเพิ่มเติมสำหรับความเชื่อบางอย่างที่ต่างจากความเชื่อในอินโดนีเซีย เช่น ความเชื่อเรื่องกรรม ในการแปลเป็นภาษาอินโดนีเซีย ใช้ชื่อเรียกว่า “momok” มาจากความหมายของคำว่า “ปีศาจ” ที่เสนีย์ เสาวพงศ์ให้ความหมายว่าเป็นสิ่งที่ “หลอก

⁴⁰ Hideki Hiramatsu, “วิถีของวรรณกรรมร่วมสมัยของไทย กระแสวรรณกรรม จาก เสนีย์ เสาวพงศ์ จนถึง ชาติ กอบจิตติ,” *Kyoto Review of Southeast Asia*, สืบค้นเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2565, <https://kyotoreview.org/issue-8-9/>.

หลอน” ซึ่งคำว่า momok ในภาษาอินโดนีเซียหมายถึงสิ่งที่ตามหลอกหลอน⁴¹ อย่างไรก็ตาม ในโอกาสครบรอบ 65 ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-อินโดนีเซีย กระทรวงการต่างประเทศได้คัดเลือกหนังสือหลายประเภท ทั้งหนังสือด้านกฎหมายและวรรณกรรม แต่*ปีศาจ* เป็นนวนิยายที่ได้รับการคัดเลือกให้แปลเป็นภาษาอินโดนีเซีย เนื่องจากผู้เขียนอย่างเสนีย์ เสาวพงศ์เคยทำงานเป็นนักการทูตในกระทรวงการต่างประเทศมาก่อน รวมถึงเป็นที่รู้จักของข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ โดยดอน ปรมัตถ์วินัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้นกล่าวถึงการแปลนวนิยายเรื่อง*ปีศาจ*ไว้ว่า

“*ปีศาจ*” เปรียบเสมือนเป็นหน้าต่างทางวรรณกรรมสู่สังคมไทยซึ่งสะท้อนภาพชีวิต ชาวนาในชนบทไทย อุดมการณ์และความหวังของคนรุ่นหนุ่มสาวในช่วงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ผมจึงมีความยินดีอย่างยิ่งที่บทประพันธ์ที่มีเนื้อหาอ้างอิงประวัติศาสตร์ดังกล่าวได้รับการถ่ายทอดเป็นภาษาบาฮาอินโดนีเซีย ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจแก่ชาวอินโดนีเซียเกี่ยวกับรากเหง้าของสังคมไทย ซึ่งมีพื้นฐานมาจากสังคมเกษตรกรรม และยังคงมีความสำคัญในการสร้างความอุดมสมบูรณ์แก่ประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน⁴²

ตลอดจนมองว่า*ปีศาจ* เป็นนวนิยายที่สะท้อนภาพสังคมไทยในช่วงเวลา ก่อนที่ประเทศไทยและประเทศอินโดนีเซียมีประสบการณ์ร่วมกัน ถึงแม้ความเชื่อในสังคมที่มีพื้นฐานมาจากศาสนาของทั้งสองประเทศจะมีความแตกต่างกัน แต่บางความเชื่อและวัฒนธรรมมีความสอดคล้องกัน ตัวอย่างเช่น การสยบยอมต่อผู้มีอำนาจ หรือความเชื่อว่ามีผู้ทำงานในระบอบราชการเป็นอาชีวะที่สูงส่ง มีอำนาจ จนบางครั้งเกิดการดูถูกชาวบ้าน รวมไปถึงสภาพสังคมของทั้งสองประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำมากเช่นเดียวกัน⁴³

ในปีถัดมา โครงเรื่องจากนวนิยายเรื่อง*ปีศาจ* ได้ปรากฏขึ้นในภาพยนตร์ไทย-เมียนมา เรื่อง ‘From Bangkok to Mandalay’ หรือ ‘ถึงคน... ไม่คิดถึง’ เข้าฉายในปี พ.ศ.2559 ชาติ

⁴¹ สุเจน กรรพฤทธิ์, “เมื่อ ‘ปีศาจ’ ถูกแปลเป็นภาษาอินโดนีเซีย,” *สารคดี*, สืบค้นเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2565, <https://www.sarakadee.com/2019/02/05/A2/>.

⁴² ดอน ปรมัตถ์วินัย, “สารจากนายดอน ปรมัตถ์วินัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ” ใน คำนำ ปีศาจฉบับภาษาอินโดนีเซีย.

⁴³ อรอนงค์ ทิพย์พิมล, สัมภาษณ์โดย วริศรา หวังวรวิณิชย์, 2 พฤศจิกายน 2565.

ชาย เกษนัสผู้กำกับภาพยนตร์ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่ามีกรหีบยอกมากในงานเลี้ยงน้ำชา ซึ่งมีการปะทะกันระหว่างสาย ลีมา กับท่านเจ้าคุณ นำมาเป็นส่วนหนึ่งในภาพยนตร์ เป็นเหมือนการสอดแทรกประเด็นทางการเมืองไว้ในภาพยนตร์ได้อย่างแนบเนียน นอกจากนี้ ยังนำเค้าโครงจากตัวละครอย่างสาย ลีมา มาสร้างเป็น ‘ธูซา’ ตัวละครเอกของเรื่องที่ถูกชนชั้นสูงกล่าวคำดูถูกเหยียดหยาม แต่เธอได้ตอบกลับว่า “ปีศาจของกาลเวลา ศักดิ์ศรีจะฆ่าคุณเอง”⁴⁴ ภาพยนตร์เรื่องนี้จึงเป็นเหมือนการทำให้นวนิยายเรื่องปีศาจกลับมาโลดแล่นในสังคมอีกครั้ง

ช่วงต้นทศวรรษ 2560 เป็นช่วงเวลาที่การเมืองไทยเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ประชาชนเกิดความตื่นตัวทางการเมือง ส่งผลให้มีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมของนักเรียน นิสิตนักศึกษา และประชาชน รวมถึงเป็นช่วงเวลาที่นวนิยายเรื่องปีศาจถูกพิมพ์ซ้ำอีกครั้ง หลังจากพิมพ์ล่าสุดเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2559 สำนักพิมพ์มติชนได้รับข้อเรียกร้องจากนักอ่านที่อยากอ่านนวนิยายเรื่องปีศาจ ส่งผลให้สำนักพิมพ์มติชนพิมพ์เรื่องปีศาจอีกครั้ง ในปี พ.ศ.2563 โดยได้นักรบ มูลมานัส ศิลปินคอลลาจ เป็นผู้ตีความและออกแบบปกสำหรับการตีพิมพ์ในครั้งนี้ ตลอดจนได้รับเกียรติจากสุพจน์ แจ็งเร็ว บรรณาธิการนิตยสารศิลปวัฒนธรรม เป็นผู้เขียนคำนำสำนักพิมพ์ และประจักษ์ ก้องกีรติ เป็นผู้เขียนคำนำเสนอ⁴⁵ หลังจากการพิมพ์ใหม่ในครั้งนี้ ปีศาจเป็นนวนิยายที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ถูกจัดเป็นหนังสือขายดีของสำนักพิมพ์มติชนในงานหนังสือ Winter Book Fest 2020⁴⁶ และยังคงได้รับการตีพิมพ์ซ้ำอีกหลายครั้งในช่วงเวลาถัดมา

ด้วยเนื้อความในเรื่องปีศาจที่สะท้อนสังคมไทยตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2490 ทำให้ปีศาจได้รับการจัดอันดับให้เป็น “หนังสือ 100 เล่มที่เราแนะนำให้อ่าน เพื่อเข้าใจประวัติศาสตร์การเมืองและสังคมไทย” จากเว็บไซต์ The Matter ในปี พ.ศ.2563⁴⁷ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สังคมให้

⁴⁴ ณิชากร ศรีเพชรดี, ‘คิดถึง... คนไม่คิดถึง’: ภูเขาแล้ว วงการหนังสือไทย,” *WayMagazine*, สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2565, <https://waymagazine.org/from-bangkok-to-mandalay/>.

⁴⁵ กรกฤกษ์ พรอินทร์, “การกลับมาของ “ปีศาจ” อมตะนิยายของสามัญชน,” *มติชนสุดสัปดาห์*, สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2565, https://www.matichonweekly.com/in-depth/article_366897.

⁴⁶ “การเมือง สังคม ประวัติศาสตร์ แนวหนังสือสุดฮอต ทะลุความหนาว ใน Winter Book Fest 2020,” *Matichon Online*, สืบค้นเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2565, https://www.matichon.co.th/columnists/news_2489339.

⁴⁷ Ployrung Sibplang, “หนังสือ 100 เล่มที่เราแนะนำให้อ่าน เพื่อเข้าใจประวัติศาสตร์ การเมือง และสังคมไทย,” *The Matter*, สืบค้นเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2565, <https://thematter.co/quick-bite/recommend-100-books-about-thai/123071>.

ความสนใจในการทำความเข้าใจและศึกษามุมมองทางประวัติศาสตร์การเมือง รวมถึงกลายเป็นกระแสนิยมในการแนะนำหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การเมืองไทยเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองที่หลากหลายมากขึ้น

ปีศาจยังได้ถูกหยิบยกขึ้นมาใช้เป็นชื่อของ “รางวัลปีศาจ” เป็นรางวัลที่มอบให้กับผลงานวรรณกรรมที่มีรูปแบบหลากหลายมากขึ้นสำหรับบุคคลทั่วไป ไม่เพียงแต่เป็นหนังสือที่มีเนื้อความจริงจังและเป็นผลงานของนักเขียนที่มีชื่อเสียงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงงานเขียนประเภทอื่นๆ ที่ปรากฏในสื่อสาธารณะ หนึ่งในผู้ก่อตั้งรางวัลปีศาจอย่าง กิตติพล สรัคคานนท์ ได้กล่าวถึงที่มาของชื่อรางวัลว่ามีที่มาจากนวนิยายเรื่องปีศาจ ของเสนีย์ เสาวพงศ์ ซึ่งเป็นนวนิยายที่มีแนวคิดการต่อสู้ทางค่านิยมระหว่างชนชั้นสูงรุ่นเก่า กับผู้คนในสังคมรุ่นใหม่ โดยได้กล่าวไว้เพิ่มเติมอีกว่า

ผมคิดว่าปีศาจที่เราแต่ละคนคิดอาจจะไม่เหมือนกัน ปีศาจของผมก็มีส่วนหนึ่งที่มาจากนวนิยายของเสนีย์ เสาวพงศ์ ซึ่งเป็นปีศาจที่ผมประทับใจมาก เพราะว่ามันมีลักษณะที่ปลุกเร้าเรา มันเป็นการเปลี่ยนแปลงอะไรสักอย่าง เพราะปีศาจคือสิ่งที่คนไม่อยากจะเปลี่ยนแปลงมองเห็น หรือคนที่ไม่อยากจะเปลี่ยนแปลงเห็นสิ่งที่เขาไม่เข้าใจ ไม่รู้จัก เขาก็เรียกว่าปีศาจ ซึ่งผมคิดว่าชื่อปีศาจมันสอดคล้องกับความคิดของตัวเองที่อยากจะสร้างอะไรบางอย่าง และเราต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงอะไรบางอย่าง⁴⁸

“รางวัลปีศาจ” เป็นการให้รางวัลที่เปิดกว้างกับผลงานทุกรูปแบบ และยังมีความแตกต่างจาก “รางวัลซีไรต์” ที่มีเกณฑ์การคัดเลือกวรรณกรรมอย่างชัดเจน แต่กลับไม่ได้มีการเปิดเผยความคิดเห็นของคณะกรรมการที่มีต่อผลงานแต่ละเรื่อง ส่วนรางวัลปีศาจเป็นรางวัลที่ประชาชนทั่วไปมีส่วนร่วมในการเป็นกรรมการคัดเลือกและเป็นกรรมการตัดสิน รวมถึงยังสามารถช่วยระดมทุนเพื่อมาสนับสนุนรางวัลนี้ ตลอดจนมีการเปิดเผยความคิดเห็นของกรรมการ โดยกรรมการแต่ละคนจะไม่ทราบชื่อผู้เขียนเพื่อให้ตัดสินผลงานได้อย่างเป็นธรรม⁴⁹ จะเห็นได้ว่าปีศาจถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ของความเปลี่ยนแปลงที่กำลังก่อตัวขึ้น ซึ่ง

⁴⁸ Nattaya L., “คุยกับ “กิตติพล สรัคคานนท์” ว่าด้วยความหมายของ “รางวัลปีศาจ”,” Sanook, สืบค้นเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2565, <https://www.sanook.com/campus/1387833/>.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน.

สอดคล้องไปกับเนื้อหาของนวนิยายที่มีความต้องการให้ค่านิยมในสังคมเก่าเกิดความเปลี่ยนแปลง

นอกจากนี้นวนิยายเรื่อง*ปีศาจ* ยังได้กลับมาโลดแล่นอยู่ในการเมืองไทยร่วมสมัยอีกครั้ง โดยเนื้อหาของบางส่วนจากเรื่อง*ปีศาจ* มักถูกหยิบยกขึ้นมาใช้ในการเคลื่อนไหวทางการเมือง ซึ่งมาจากการที่สภาพสังคมในเรื่อง*ปีศาจ* มีความสอดคล้องกับสภาพทางการเมืองไทยในปัจจุบัน จึงส่งผลให้มีการหยิบยกเนื้อหาของบางส่วนมาใช้ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองอยู่บ่อยครั้ง ดังจะเห็นได้จากการที่พริษฐ์ ชิวารักษ์ นักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขึ้นปราศรัยในกิจกรรม “ปากปราศรัย น้ำใจเชือดเผด็จการ: 3-2-1 ถึงเวลาเปลี่ยน” ในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2561 ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ประชาชนมาร่วมตัวกันเพื่อแสดงให้เห็นถึงผู้ที่อยากใช้สิทธิเสรีภาพของตนเองในการเลือกตั้ง โดยพริษฐ์ ชิวารักษ์ได้ขึ้นปราศรัย ซึ่งมีเนื้อหาคือสอดคล้องกับเนื้อหาของวรรณกรรมเรื่อง*ปีศาจ* ไว้ตอนหนึ่งว่า

กาลเวลาได้พิสูจน์แล้วว่า ความขัดแย้งตลอดทศวรรษที่ขัดขวางอนาคตของคนไทยนั้น ไม่ใช่สงครามระหว่างเหลือง-แดง แต่เป็น “สงครามของยุคสมัย” เป็นสงครามระหว่างยุคใหม่กับยุคเก่า นี่คือการปะทะระหว่างคนยุคเก่าที่นั้งอยู่ในทำเนียบรัฐบาล เป็นคนหัวเก่า ใช้ความคิดแบบเก่า โตมาจากโลกเก่าและโลกของพวกเขากำลังจะล่มสลาย ผู้ท้าชิงที่จะมาล้มพวกเขาก็คือพวกเรา คนยุคใหม่ ความคิดใหม่และเติบโตมากับโลกแบบใหม่ และโลกของเรากำลังก่อเกิดขึ้นมา⁵⁰

ถึงแม้ว่าพริษฐ์ ชิวารักษ์จะขึ้นปราศรัยโดยหยิบยกเนื้อหาที่สอดคล้องกับเรื่อง*ปีศาจ* โดยที่ยังไม่เคยอ่านนวนิยายเรื่องดังกล่าว⁵¹ แต่กลับเป็นการทำให้ผู้คนที่รู้จักนวนิยายเรื่อง*ปีศาจ* มากขึ้น จากเนื้อหาปราศรัยที่มีความน่าสนใจ สะท้อนถึงสิ่งที่เคยเกิดขึ้นในสังคม และเป็นเนื้อหาที่คล้ายคลึงกับบรรคทองจากนวนิยายเรื่อง*ปีศาจ* จึงสร้างความคุ้นเคยให้กับผู้ที่เคยอ่านนวนิยายมาก่อน และเป็นการทำให้นวนิยายเรื่องนี้ถูกกล่าวถึงมากขึ้น

⁵⁰ มติชนสุดสัปดาห์, “ไฮไลต์คนอยากเลือกตั้งร่วม “ปากปราศรัย น้ำใจเชือดเผด็จการ,” มติชนสุดสัปดาห์, สืบค้นเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2565, https://www.matichonweekly.com/hot-news/article_84569?fbclid=IwAR1B2Tq9yHPfhh2IvA8ruvilAp4IBmgkfunJqgxjNeaUXbw5pIBDeo-clno.

⁵¹ พริษฐ์ ชิวารักษ์, สัมภาษณ์โดย วริศรา หวังวราณิษฐ์, 7 ตุลาคม 2565.

นวนิยายเรื่องปีศาจกลับมาอยู่ในกระแสความสนใจของสังคม และโลดแล่นอยู่ในสังคมไทยอีกครั้ง เริ่มจากการที่ ปิยบุตร แสงกนกกุล ได้ยกเนื้อความอันทรงพลังของสาย สีมา ในนวนิยายเรื่องปีศาจ ขึ้นมากล่าวในกรณีคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ตัดสินยุบพรรคอนาคตใหม่ โดยได้ยกเนื้อความว่า “นี่ไม่ใช่จุดจบ แต่นี่คือจุดเริ่มต้น เพราะพวกเราเป็นปีศาจที่กาลเวลาได้สร้างขึ้นมา เพื่อหลอกหลอนคนที่ยู่ในโลกเก่า ความคิดเก่า ทำให้เกิดละเมอ หวาดกลัว และไม่มีอะไรที่จะเป็นเครื่องปลอบใจท่านเหล่านี้ได้ เท่ากับไม่มีอะไรหยุดยั้งความรุดหน้าของกาลเวลาที่จะสร้างปีศาจเหล่านี้ให้มากขึ้นทุกที”⁵²

ภายหลังจากที่ศาลรัฐธรรมนูญตัดสินยุบพรรคอนาคตใหม่ ก่อให้เกิดกระแสความไม่พอใจและความตื่นตัวทางการเมืองเป็นอย่างมาก ทั้งในกลุ่มนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน ได้เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคม โดยการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2562-2563 เป็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งการชุมนุม การแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ การเดินขบวน ตลอดจนการเคลื่อนไหวผ่านศิลปะ ดนตรี และการแสดงละครเวที นวนิยายเรื่องปีศาจได้ถูกหยิบยกขึ้นมาแสดงเป็นละครเวทีในการชุมนุมใหญ่ของคณะประชาชนปลดแอก ในวันที่ 16 สิงหาคม 2562⁵³ โดยต้องการให้ละครเรื่องปีศาจ เป็นการสะท้อนภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม และถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของความจริงที่หลอกหลอนคนในสังคมเก่าที่ไม่ยอมให้เกิดความเปลี่ยนแปลง แต่ปีศาจที่เกิดขึ้นก็ไม่สยบยอมต่อการเอารัดเอาเปรียบ และความไม่ยุติธรรมที่เกิดขึ้นเช่นกัน

ถึงแม้ว่า ปีศาจจะถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของผู้ที่ต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่ปีศาจยังได้ถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงโดยกลุ่มคนที่มีแนวคิดแบบอนุรักษ์นิยมด้วยเช่นกัน โดยอาจให้ความหมายของ “ปีศาจ” ที่แตกต่างออกไป รวมถึงจากเนื้อความในเรื่องที่สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมที่เกิดขึ้นจริงในช่วงทศวรรษ 2490 ซึ่งเป็นเวลากว่า 15 ปี หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 แต่สภาพสังคมยังไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก เจ้าขุนมูลนายยังคงเป็นเจ้าของที่ดิน และไม่มีตัวละครใดในเรื่อง

⁵² “ปิยบุตรยกวลีอมตะ ‘สาย สีมา’ แฉหลังยุบ อนาคต. ‘พวกเราเป็นปีศาจที่กาลเวลาสร้างขึ้นมา’,” *Matichon Online*, สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2565, https://www.matichon.co.th/politics/news_1993631.

⁵³ The Standard Team, “เกาะติดสถานการณ์กลุ่มประชาชนปลดแอก ชุมนุมใหญ่ 16 สิงหาคม,” *The Standard*, สืบค้นเมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2565, <https://thestandard.co/liberated-people-group-big-rally-follow-up-16-august/>.

ที่ประกอบอาชีพเป็นนักการเมือง จึงอาจกล่าวได้ว่าความเปลี่ยนแปลงของสังคมยังเป็นเพียงความหวังที่คนบางกลุ่มต้องการเห็นเท่านั้น แต่ยังไม่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในสังคมไทย⁵⁴ อย่างไรก็ตาม นวนิยายเรื่อง*ปีศาจ* อาจไม่ได้กล่าวให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจริงในสังคม แต่นวนิยายเรื่องนี้เป็นเสมือน “เมล็ดพันธุ์แห่งความเปลี่ยนแปลง”⁵⁵ ที่เกิดขึ้นในความคิดของผู้คน โดยบุคคลที่มีความคิดอย่าง*ทวนเจ้าคุณ* หรือบุคคลที่ไม่ต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลง สามารถใช้กำลังในการกำจัดคนที่มีความเห็นแตกต่างได้ แต่ไม่อาจกำจัดความคิดที่เกิดขึ้นได้

กล่าวได้ว่า นวนิยายเรื่อง*ปีศาจ* ของเสนีย์ เสาวพงศ์ยังคงเป็นนวนิยายที่โลดแล่นอยู่ในประวัติศาสตร์การเมืองไทยร่วมสมัย เป็นปีศาจที่หลอกหลอนผู้คนที่ไม่ต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลง เนื่องจากหวาดกลัวการสูญเสียอำนาจของตน เมื่อใดที่เกิดความขัดแย้งทางความคิด ผู้คนในสังคมเก่ามักจะสร้าง “ปีศาจ” ที่นำหวาดกลัวขึ้นมาเสมอ และผู้คนในสังคมใหม่ ที่ต้องการโครงสร้างทางสังคมที่สอดคล้องกับพัฒนาการทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ย่อมมีการนำ “ปีศาจ” ขึ้นมาใช้ในการขบเคี้ยวต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงใหม่เช่นกัน

บทสรุป

ตลอดระยะเวลากว่า 6 ทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยมีความผันผวนทางการเมืองเป็นอย่างมาก ทั้งการปกครองโดยนักการเมืองภาคประชาชน ที่มักถูกแทรกแซงโดยการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของกองทัพจากการทำรัฐประหาร รวมถึงการเผชิญหน้ากับวิกฤตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นหลายครั้ง จากปัจจัยต่างๆ ทั้งจากการบริหารของรัฐบาล รวมถึงบริบททางเศรษฐกิจโลกที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทย ทำให้สังคมไทยต้องเผชิญกับวิกฤตทางการเมืองและเศรษฐกิจหลายครั้ง รวมถึงกระแสความคิดที่มีการเปลี่ยนแปลง ประกอบกับความเหลื่อมล้ำที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยมาเป็นระยะเวลานาน ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อแสดงความไม่พอใจและต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคม

เสนีย์ เสาวพงศ์ เขียนนวนิยายเรื่อง*ปีศาจ*ขึ้นในช่วงทศวรรษ 2490 แต่ยังคงเป็นนวนิยายร่วมสมัยที่โลดแล่นอยู่ในประวัติศาสตร์การเมืองไทยมาตลอดเกือบ 7 ทศวรรษ ด้วย

⁵⁴ Husband and Wife Art Farm, “เสวนาหนังสือ “นั่งคุยกับปีศาจ” โดยร้านหนังสือ Booklo ครั้งที่ 1” (สื่อออนไลน์), 28 เมษายน 2562, สืบค้นเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2565, https://www.youtube.com/watch?v=5WA3o7MX5Sg&ab_channel=HusbandandWifeArtFarm.

⁵⁵ ประจักษ์ ก้องกีรติ, สัมภาษณ์โดย วริศรา หวังวรวิทย์, 2 พฤศจิกายน 2565.

เนื้อหาของเรื่องที่สะท้อนปัญหาในสังคมไทย ถึงแม้ว่าเสนีย์ เสาวพงศ์เขียนเรื่อง*ปีศาจ*ขึ้นด้วยความต้องการนำเสนอให้เห็นปัญหาของชาวนา ซึ่งเป็นเสมือนจุดกลางสุดของสังคมที่เผชิญกับความเหลื่อมล้ำ ถูกเอารัดเอาเปรียบจากสังคม อันเนื่องมาจากระบอบเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมของไทย แต่ปัญหาดังกล่าวยังคงดำรงอยู่ในสังคมจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ นวนิยายเรื่อง*ปีศาจ* ยังได้ถูกนำมาตีความในแง่ของการนำเสนอเรื่องช่องว่างระหว่างชนชั้น โดยเป็นช่องว่างระหว่างชนชั้นสูงที่หวาดกลัวต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม ทั้งในแง่ของการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนความต้องการที่จะรักษาฐานอำนาจเดิมของตน กับชนชั้นล่างที่สามารถขยับชนชั้นของตนผ่านการศึกษา หรือการทำงานในระบบเศรษฐกิจและสังคมแบบใหม่ รวมถึงความต้องการสังคมที่มีความเท่าเทียมมากขึ้น

*ปีศาจ*จึงเป็นหนึ่งในนวนิยายที่ถูกหยิบยกมาขยายความตามบริบทเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งเป็นเสมือนธรรมชาติของการต่อสู้ทางการเมืองที่ต้องมีการต่อสู้ทางวัฒนธรรม วรรณกรรม ศิลปะ และประเพณีต่างๆ ควบคู่กัน⁵⁶ การเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชนในช่วงเวลาต่างๆ ที่เกิดขึ้น จึงมีการหยิบยกวรรณกรรมหลายเรื่องขึ้นมาเพื่ออาศัยชั้นเชิงทางวรรณศิลป์ของนักเขียน ในการกระตุ้นความคิดให้ผู้อ่านตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม โดย*ปีศาจ* เป็นนวนิยายที่ห่างหายไปจากสังคมในช่วงแรก จากบริบทสังคมไทยในขณะนั้นที่มีการกวาดล้างวรรณกรรมเพื่อชีวิตโดยรัฐบาลเผด็จการ แต่กลับมาได้รับความนิยมอีกครั้งในช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จนถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เนื่องจากเป็นนวนิยายที่ขบวนการนักศึกษามีกระแสร่วมกันในการอ่านหนังสือที่มีความคิดก้าวหน้า ทั้งวรรณกรรมเพื่อชีวิต หนังสือเกี่ยวกับทฤษฎีการเมือง หรือหนังสือเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง

ภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 *ปีศาจ*อาจไม่ใช่นวนิยายที่ได้รับความนิยมมากนัก แต่*ปีศาจ*ยังคงได้รับการนำกลับมาตีพิมพ์ซ้ำหลายครั้ง เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่เศรษฐกิจ และอุตสาหกรรมการพิมพ์ของประเทศไทยเฟื่องฟูขึ้น รวมถึงถูกคัดเลือกให้แปลเป็นภาษาต่างๆ ทั้งภาษาจีน และภาษาญี่ปุ่น ประกอบกับเมื่อพื้นที่สาธารณะมีความหลากหลายและเปิดกว้างมากขึ้น ทำให้มีการหยิบยก*ปีศาจ*ไปสร้างเป็นภาพยนตร์ และละครเวที รวมถึงมีการหยิบยกขึ้นมาวิพากษ์วิจารณ์ทางวิชาการหลายครั้ง

เมื่อกระแสความนิยมวรรณกรรมเพื่อชีวิตลดลง ทำให้*ปีศาจ*ไม่ได้ถูกกล่าวถึง และไม่ได้เป็นที่รู้จัก จึงห่างหายไปจากสังคมไทยในช่วงทศวรรษ 2530 ตลอดจนถึงทศวรรษ 2540 ที่

⁵⁶ ชญาส ตินาร์ักษ์, สัมภาษณ์โดย วริศรา หวังวรวิชัย, 8 ตุลาคม 2565.

ประเทศไทยเผชิญกับวิกฤตทางเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมการพิมพ์ของไทยจึงซบเซาลง แต่*ปิตาจ* ยังคงถูกหยิบยกขึ้นมาศึกษาในฐานะของวรรณกรรมไทยร่วมสมัย

ภายหลังการรัฐประหารในปี พ.ศ.2549 สภาพสังคมและการเมืองไทยเกิดความผันผวนเป็นอย่างมาก นวนิยายเรื่อง*ปิตาจ*จึงไม่ได้อยู่ในกระแสความสนใจของผู้คนมากนัก ดังจะเห็นได้จากการห่างหายไปจากการตีพิมพ์ครั้งก่อนเป็นเวลานานถึง 10 ปี แต่*ปิตาจ*ยังโลดแล่นอยู่ในสังคมไทย จากการได้รับคัดเลือกจากกระทรวงการต่างประเทศให้แปลเป็นภาษาอินโดนีเซีย รวมถึงมีการนำเค้าโครงจากนวนิยายมาสร้างเป็นภาพยนตร์ ประกอบกับการได้รับคัดเลือกให้เป็นหนังสือดี 100 เล่มที่คนไทยควรอ่าน ทำให้สถาบันการศึกษาหลายแห่งทั้งโรงเรียน และมหาวิทยาลัย ได้คัดเลือกนวนิยายเรื่อง*ปิตาจ*เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาสำหรับนักเรียนและนักศึกษา ซึ่งเป็นการทำให้นวนิยายเรื่องนี้มีสถานะเป็นหนังสือที่หลายคนถูกบังคับให้อ่าน ถึงแม้ว่าจะเป็นการทำให้*ปิตาจ*เป็นที่รู้จักมากขึ้น แต่ไม่ได้ทำให้ผู้อ่านเกิดการตระหนักรู้ หรือถูกกระตุ้นความคิดที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมจากเนื้อความภายในเรื่องอย่างแท้จริงเหมือนกับในช่วงทศวรรษ 2500 ที่มีการส่งต่อนวนิยายกันในกลุ่มนักศึกษา

อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้าสู่ช่วงทศวรรษ 2560 *ปิตาจ*ได้กลับมาโลดแล่นอยู่ในประวัติศาสตร์การเมืองไทยอย่างเปิดเผยอีกครั้ง เมื่อสภาพสังคมที่เกิดการต่อสู้ทางความคิดระหว่างกลุ่มคนในสังคมเก่าที่ไม่ต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลง กับผู้คนในสังคมใหม่ ที่มีความต้องการใหม่ อันเนื่องมาจากพัฒนาการทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมที่มีพัฒนาการควบคู่ไปกับบริบททางสังคมโลก ย่อมมีการนำ “*ปิตาจ*” ที่ผู้คนในสังคมเก่าสร้างขึ้น และหวาดกลัว มาขบเคี้ยวต่อสู้ เพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะเห็นได้จากการถูกหยิบยกมากล่าวถึงในการเคลื่อนไหวทางการเมืองอยู่บ่อยครั้งจวบจนปัจจุบัน ดังคำสัมภาษณ์ของศราภัส บำรุงพงศ์ ลูกสาวของเสนีย์ เสาวพงศ์ที่ได้กล่าวไว้ว่า

รู้ไหม ทำไม ‘ปิตาจ’ ถึงยังถูกอ่าน ทำไมยังเป็นคู่มือของนักกิจกรรม เพราะตราบดีที่ความเท่าเทียมไม่มี ‘ปิตาจ’ ก็จะถูกอ่านอยู่เสมอ แต่ถ้ามีความเท่าเทียม ‘ปิตาจ’ ก็จะกลายเป็นสิ่งที่ล้าสมัย ทุกคนมี ‘ปิตาจ’ อยู่ในตัว ทุกคนก็เห็นอย่างที่เราเห็น เห็นว่ามีความไม่ถูกต้อง เห็นว่ามีการเอารัดเอาเปรียบ เห็นว่ามีความไม่ยุติธรรม อยากให้เขียน

ออกมา แสดงมันออกมา ลองคิดดูนะ ถ้าพ่อคิดว่าไม่รู้จะเขียนอะไร หรือไม่ได้เขียนสิ่งที่เล่าออกมา ก็คงไม่มี ‘ปีศาจ’ เราทุกคนต้องช่วยกันทำให้ ‘ปีศาจ’ ตัวนี้ออกมา⁵⁷

กล่าวได้ว่า นวนิยายเรื่องปีศาจ ของเสนีย์ เสาวพงศ์เป็นนวนิยายที่โลดแล่นอยู่ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย และยังเห็นถึงความสับสนเนื่องจากการหยิบยกถ้อยความ และโครงสร้างของนวนิยายเรื่องปีศาจ มาใช้ในการเคลื่อนไหวทางการเมือง เพื่อแสดงให้เห็นถึงการขับเคลื่อนทางความคิดระหว่างชนชั้นสูงที่เป็นกลุ่มคนที่มีอำนาจในการสร้างโครงสร้างทางสังคมมากำกับ และกดขี่ชนชั้นล่างให้เกิดความเหลื่อมล้ำมากขึ้น เมื่อใดที่เกิดการต่อสู้ หรือแสดงความไม่พอใจต่อโครงสร้างนั้น ผู้ที่ลุกขึ้นมาต่อต้านมักถูกกล่าวหาว่าเป็น “ปีศาจ” ที่คอยหลอกหลอนให้เกิดความเปลี่ยนแปลง

“ปีศาจ” จึงเป็นนิยามที่ถูกให้ความหมายแตกต่างกันออกไป อาจหมายความถึงเวลา ผู้คน หรือสถาบันและโครงสร้างที่กำกับสังคมไว้ ซึ่งความหมายของ “ปีศาจ” ขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้นิยามความหมายนั้น หากเป็นผู้ที่หวาดกลัวความเปลี่ยนแปลง “ปีศาจ” จะถูกกล่าวว่าเป็นสิ่งที่น่ากลัว และไม่ต้องกรให้ดำรงอยู่ในสังคม แต่หากเป็นผู้ที่ต้องการให้เกิดการพัฒนาซึ่งสอดคล้องไปกับความเปลี่ยนแปลงในสังคม อาจถูกกล่าวหาว่าเป็น “ปีศาจ” ได้เช่นกัน รวมไปถึงสามารถนิยามบุคคลที่ไม่ต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลงว่าเป็น “ปีศาจที่คอยขัดขวางการพัฒนา”⁵⁸ ไม่ให้เกิดความเจริญขึ้นในสังคม ถึงแม้ว่าบุคคลที่ไม่ต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลงจะสามารถใช้กำลังในการปราบปราม “ปีศาจ” ที่พวกเขาหวาดกลัวลงได้ แต่กลับไม่สามารถปราบปราม “ความคิด” ที่ก่อตัวขึ้นมาได้ ดังจะเห็นได้จากการใช้ความรุนแรงในการปราบปรามประชาชนที่มีความเห็นต่างตั้งแต่เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 แต่การเคลื่อนไหวทางความคิดและการต่อสู้ทางการเมืองยังคงปรากฏให้เห็นสืบเนื่องจวบจนปัจจุบัน

พัฒนาการของการเคลื่อนไหวที่ต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลงในสังคม จึงเป็นพัฒนาการที่ไม่สิ้นสุด แม้อาจชะลอ หรือถ่วงเวลาได้ แต่ไม่สามารถหยุดยั้งความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นได้ “ปีศาจ” จะห่างหายไปจากสังคมเอง ก็ต่อเมื่อสังคมไทยเกิดความเท่าเทียมอย่างแท้จริง

⁵⁷ ศุภชัย เกษการกุล, “ศราพิส บารุงพงศ์,” *The Momentum*, สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2565, https://www.youtube.com/watch?v=5WA3o7MX5Sg&ab_channel=HusbandandWifeArtFarm.

⁵⁸ ปภานฉิม ปั่นแก้ว, สัมภาษณ์โดย วริศรา หวังวรวิทย์, 8 ตุลาคม 2565.

รายการอ้างอิง

หนังสือและบทความในหนังสือ

เกษม เพ็ญภินันท์. “ข้อเท็จจริงการเสียชีวิต และความรุนแรง เมษา 53” ใน *ความจริงเพื่อความยุติธรรม: ข้อเท็จจริงการเสียชีวิตและความรุนแรง เมษา 53*. กรุงเทพฯ: ศปช., 2555.

คริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร. *ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: มติชน, 2563.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. “ตามรอย ช่างหลังภาพ” ใน *ช่างหลังภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 46. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2555.

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์. “ปีศาจ กับอาการผีเข้าผีออกของปัญญาชนไทย.” ใน *อ่านใหม่ เมืองกับชนบทในวรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: อ่าน, 2558.

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, วิสา ศัญทัพ และวิทยากร เชียงกุล. *ขบวนการนักศึกษาไทย: จากอดีตจนถึงปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: พระจันทร์เสี้ยว, 2517.

ธิกานต์ ศรีนารา. *รักและการปฏิวัติ การเมืองวัฒนธรรมว่าด้วยความรักของปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยยุคสงครามเย็น*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์, 2564.

ดอน ปรมัตถ์วินัย. “สารจากนายดอน ปรมัตถ์วินัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ” ใน *ปีศาจ ฉบับภาษาอินโดนีเซีย*. 2558.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. “ปีศาจของกาลเวลา การรื้อฟื้นงานเสนีย์ เสาวพงศ์ในยุคแสวงหา.” ใน *การเมืองวัฒนธรรมไทย ว่าด้วยความทรงจำ/วาทกรรม/อำนาจ*. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน, 2558.

_____. *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลาฯ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน, 2556.

_____. *ให้คนตีปกครองบ้านเมือง การเมืองวัฒนธรรมของชาวไทย*. นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน, 2565.

พวงทอง ภัทรพันธุ์. “เสียงจากเหยื่อ “ความจริงเพื่อความยุติธรรม” ใน *ความจริงเพื่อความยุติธรรม: ข้อเท็จจริงการเสียชีวิตและความรุนแรง เมษา 53*. กรุงเทพฯ: ศปช., 2555.

ภุรี พวงศ์เจริญ. *การเมืองการปกครองไทย: พัฒนาการทางประวัติศาสตร์* (พ.ศ.2475-2540). กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2563.

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. *ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง*. กรุงเทพฯ: 6 ตุลารำลึก, 2544.

เสนีย์ เสาวพงศ์. *ปีศาจ*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มติชน, 2563.

สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. *เมื่ออรุณจะรุ่งฟ้า ขบวนการนักศึกษาไทย พ.ศ.2513-2519*.

กรุงเทพฯ: Illuminations Editions, 2564.

อภิชาติ ชินวรรโณ. “สารจากนายอภิชาติ ชินวรรโณ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ” ใน *ปีศาจ ฉบับภาษาอินโดนีเซีย*. 2558.

บทความนิตยสาร

“ข่าวร้าย: วงการหนังสือและนักเขียนไทย.” *โลกหนังสือ*. ปีที่ 1 ฉบับที่ 11 (สิงหาคม 2521).

“นัดพบ เสนีย์ เสาวพงศ์ หย่างกึ่ง ผมอยากกลับมาเขียนนวนิยายอีก.” *โลกหนังสือ*. ปีที่ 1 ฉบับที่ 11 (สิงหาคม 2521).

“วรรณกรรมไทย ในทัศนะของนักศึกษาอเมริกัน.” *โลกหนังสือ*. ปีที่ 4 ฉบับที่ 12 (กันยายน 2524).

วิทยานิพนธ์

กัณฑ์พัฒน์ ชนะบุญ. “การต่อสู้ของชนชั้นนำไทย ปี พ.ศ.2549-2557.” วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการเมือง มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2559. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2565, https://kpi.ac.th/media_kpiacth/pdf/M8_416.pdf.

คะนิงนิตย์ ตั้งใจตรง. “ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของขบวนการนักศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ.2516-2519 : ศึกษากรณีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

ตรีศิลป์ บุญขจร. “พัฒนาการวรรณกรรมของ “เสนีย์ เสาวพงศ์” กับกระแสวรรณคดี.” การประชุมวิชาการนานาชาติ ปัญญา กับพลวัตของภาษาและวรรณคดีไทยในสังคมโลก, 12 พฤศจิกายน 2549. <http://www.phd-lit.arts.chula.ac.th/Download/trisilpa.pdf>

_____. “พัฒนาการนวนิยายไทย พ.ศ.2475-2500: การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายไทยกับสังคม.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง. “นวนิยายกับการเมืองไทยในช่วงปี พ.ศ.2507-2522: การศึกษาความสัมพันธ์ของนวนิยายกับการเมือง.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2565, <http://www.thaithesis.org/detail.php?id=56133>.

ประภาพร สีหา. *ความขัดแย้งทางการเมืองกับรัฐประหาร ปี พ.ศ.2557*. วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2560).

ปรีชา ปัญญาชิโรภาส. “พัฒนาการงานเขียนนวนิยายของเสนีย์ เสาวพงศ์.” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2527. สืบค้นเมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2565, http://thesis.swu.ac.th/swuthesis/Tha/Preecha_P.pdf.

สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ. “รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการขบวนการนักศึกษาไทย พ.ศ.2513-2519 ศึกษาจากผู้ปฏิบัติงาน.” 2556.

เอกพลณัฐ ญัฐพัชร์นันท์. “ขบวนการมวลชนเสื้อแดงกับการปฏิวัติทางสังคมที่ไม่ถึงจุดสิ้นสุด.” วารสารวิจัยสังคม ปีที่ 37 ฉบับที่ 2 (ก.ค.-ธ.ค. 2557), คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

บทสัมภาษณ์

ชญาส ตินาร์กำ. สัมภาษณ์โดย วริสรา หวังวรวาณิชย์. 8 ตุลาคม 2565.

ชวพันธ์ เพชรไกร. สัมภาษณ์โดย วริสรา หวังวรวาณิชย์. 13 ธันวาคม 2565.

ปภาณฉิน ปิ่นแก้ว. สัมภาษณ์โดย วริสรา หวังวรวาณิชย์. 7 ตุลาคม 2565.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. สัมภาษณ์โดย วริสรา หวังวรวาณิชย์. 2 พฤศจิกายน 2565.

นิธินันท์ ยอแสงรัตน์. สัมภาษณ์โดย วริสรา หวังวรวาณิชย์. 8 ตุลาคม 2565.

ปรีชัฐ ชิวารักษ์. สัมภาษณ์โดย วริสรา หวังวรวาณิชย์. 7 ตุลาคม 2565.

อรอนงค์ ทิพย์พิมล. สัมภาษณ์โดย วริสรา หวังวรวาณิชย์. 2 พฤศจิกายน 2565.

บทความในสื่ออิเล็กทรอนิกส์

Hideki Hiramatsu. “วิถีของวรรณกรรมร่วมสมัยของไทย กระแสวรรณกรรมจาก เสนีย์ เสาวพงศ์ จนถึง ชาติ กอบจิตติ.” *Kyoto Review of Southeast Asia*. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2565, <https://kyotoreview.org/issue-8-9/B1/>.

- iLaw. “จาก 14 ตุลาคม ถึง 6 ตุลาฯ 19: การแบ่งบานและร่วงโรยของประชาธิปไตยไทย.” *iLaw* สืบค้นเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2565, <https://ilaw.or.th/node/6286>.
- Nattaya L. “คุยกับ “กิตติพล สรัคคานนท์” ว่าด้วยความหมายของ “รางวัลปีศาจ”.” *Sanook*. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2565, <https://www.sanook.com/campus/1387833/>.
- Ployrung Sibplang. “หนังสือ 100 เล่มที่เราแนะนำให้อ่าน เพื่อเข้าใจประวัติศาสตร์ การเมือง และสังคมไทย.” *The Matter*. สืบค้นเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2565, <https://thematter.co/quick-bite/recommend-100-books-about-thai/123071>.
- Ricco. “แนะนำหนังสือดี 100 เล่ม ที่คนไทยควรอ่าน จากผลงานการวิจัยของวิทยากร เชียงกุล.” *RiccoPrint*. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2565, <https://riccoprint.com/100-good-books/>.
- The Standard Team. “เกาะติดสถานการณ์กลุ่มประชาชนปลดแอกชุมนุมใหญ่ 16 สิงหาคม.” *The Standard*. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2565, <https://thestandard.co/liberated-people-group-big-rally-follow-up-16-august/>.
- กฤษฎา ศุภวรรณกุล. “ปลุก ‘ปีศาจ’ กับ กิตติพล สรัคคานนท์.” *ประชาไท*. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2565, <https://prachatai.com/journal/2017/10/73657>.
- กรกฤณ์ พรอินทร์. “การกลับมาของ “ปีศาจ” อมตะนิยายของสามัญชน.” *มติชนสุดสัปดาห์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2565, https://www.matichonweekly.com/in-depth/article_366897.
- กุลพัชร์ เสนิงวงศ์ ณ อยุธยา. “ ‘คือผู้อั้วฒัน’: เสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพบนนาฏกรรม.” *สถาบันปริดี พนมยงค์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2565, <https://pridi.or.th/th/content/2020/11/484>.
- กองบรรณาธิการ. “12 ปี พฤษภา 53 ‘สลายการชุมนุม’ หรือ ‘สังหารหมู่ประชาชน’.” *Thairath Plus*. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2565, <https://plus.thairath.co.th/topic/speak/101525>.
- เจตนา นาควิระ. “คือผู้อั้วฒัน... ทางอันแจ่มใสของละครเวทีไทย.” *สถาบันปริดี พนมยงค์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2565, <https://pridi.or.th/th/content/2020/10/452>.

- ณรงญา ตัญจพัฒน์กุล. “ประวัติศาสตร์หลัง 6 ตุลาฯ: ‘สังคมต้องจดจำขบวนการประชาชนที่กล้าหาญอย่างมากทางความคิด’ - ธิกานต์ ศรีนารา.” *The 101 World*. สืบค้นเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2565, <https://www.the101.world/thikan-srinara-interview/>.
- ตฤภัทร โลหะพงศธร. “ตายสิบจะเกิดแสน แต่ ‘ปีศาจ’ ผู้ไม่มีวันตาย จากวรรณกรรมอมตะของ เสนีย์ เสาวพงศ์.” *Culture*. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2565, <https://becommon.co/culture/pisat-seni-saowaphong/#accept>.
- ธร ปีติดล. “‘ปีศาจ’ ความเหลื่อมล้ำ และกาลเวลา.” *The 101 World*. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2565, <https://www.the101.world/inequality-in-the-devil/>.
- “ปีศาจก็คือสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลงความก้าวหน้า.” *ศิลปวัฒนธรรม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2565, https://www.silpa-mag.com/history/article_864.
- “เปรียบพ่อแม่คือ ‘ปีศาจ’ ของลูก เมื่อบ้านไม่ใช่ Comfort Zone.” *ศิลปวัฒนธรรม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2565, https://www.silpa-mag.com/article/article_57307.
- พันธุ์ทิพย์ เกื้อเพชรแก้ว. “หนังสือดี 100 เล่ม จริงหรือ.” *คลังข้อมูลดิจิทัล มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช*. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2565, <http://dspace.nstru.ac.th:8080/dspace/bitstream/123456789/.pdf>.
- “ปรัชญา ชิวารักษ์ นักศึกษา มธ. ชี้คนรุ่นใหม่มีหัวใจเป็นอาวูช พร้อมประกาศสงครามกับความล่าหลัง.” *ประชาไท*. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2565, <https://prachatai.com/journal/2018/02/75633>.
- พิมพ์ชนก พุกสุข. “‘เราเป็นแค่ตัวกระตุ้นของเวลาเท่านั้น’ สองปีแห่งความเปลี่ยนแปลงของ ภาณุพงศ์ จาดนอก.” *The 101 World*. สืบค้นเมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2565, <https://www.the101.world/panupong-jadnok-interview/>.
- “มอง ‘ปีศาจ’ ผ่านแว่นคนยุคใหม่.” *Voice TV*. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2565, <https://www.voicetv.co.th/read/143840>
- ยุทธศักดิ์ คณาสวัสดิ์. “การพัฒนาอุตสาหกรรมการพิมพ์ไทย.” *MRG Online*. สืบค้นเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2565, <https://mgronline.com/daily/detail/9470000098720>.
- วงนา วรลยางกูร. “‘คือผู้อภิวัฒน์’ 2475-2563 เมื่อภารกิจยังไม่เสร็จสิ้น.” *The 101 World*. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2565, <https://www.the101.world/le-revolutionnaire/>.

ศุภชัย เกศการณกุล. “ศราพัส บำรุงพงศ์.” *The Momentum*. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2565, <https://themomentum.co/bright-side-of-the-moon-sarapas-bumrungpong/>.

สุเจน กรรพฤทธิ์. “เมื่อ ‘ปีศาจ’ ถูกแปลเป็นภาษาอินโดนีเซีย.” *สารคดี*. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2565, <https://www.sarakadee.com/2019/02/05/A2/>.

หทัยกาญจน์ ตรีสุวรรณ. “รัฐธรรมนูญ 2560: “แฟลชม็อบ” นักศึกษาขวนขวายรัฐธรรมนูญไม่เป็นประชาธิปไตย-เลิกนิรโทษกรรมคณะรัฐประหาร.” *BBC News ไทย*. สืบค้นเมื่อ 12 พฤศจิกายน 2565, <https://www.bbc.com/thai/51871295>.

_____. “10 ปีสลายการชุมนุมคนเสื้อแดง: มองเมฆา-พฤษภา 53 ผ่านวาทกรรม “จำไม่ลง.” *BBC News ไทย*. สืบค้นเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2565, <https://www.bbc.com/thai/thailand-52614304>.

“ไฮไลท์คนอยากเลือกตั้งร่วม “ปากปราศรัย น้ำใจเชือดเผด็จการ.” *มติชนสุดสัปดาห์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2565, https://www.matichonweekly.com/hot-news/article_84569?fbclid=IwAR1B2Tq9yHPfhh2lvA8ruvilAp4IBmgkfunJqgXjNeaUXbw5plBDeo-clno.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

Documentary Club, “Movie+Talk: From Bangkok to Mandalay (ถึงคน... ไม่คิดถึง)” (สื่อออนไลน์), 23 ธันวาคม 2559. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2565, https://www.youtube.com/watch?v=nrNWBni5mDk&ab_channel=DocumentaryClub.

Husband and Wife Art Farm, “เสวนาหนังสือ “นั่งคุยกับปีศาจ” โดยร้านหนังสือ Booklo ครั้งที่ 1” (สื่อออนไลน์), 28 เมษายน 2562. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2565, https://www.youtube.com/watch?v=5WA3o7MX5Sg&ab_channel=HusbandandWifeArtFarm.

Matichon TV, “เสวนา Matichon Book Talk: “ปีศาจ” อมตะนิยายของสามัญชน” (สื่อออนไลน์), 20 ธันวาคม 2565. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2565, https://www.youtube.com/watch?v=n1jsik9QEtg&ab_channel=matichontv.

Thai PBS, “คณะกรรมการพรรคอนาคตใหม่แถลง หลังศาลฯ วินิจฉัยยุบพรรคอนาคตใหม่” (สื่อออนไลน์), 21 กุมภาพันธ์ 2563. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2565, https://www.youtube.com/watch?v=5s5FAXBmmas&ab_channel=ThaiPBS.

The Standard, “โลกเก่า-โลกใหม่ และปีศาจที่ชื่อว่ากาลเวลา” (สื่อออนไลน์), 23 ตุลาคม 2562. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2565, https://www.youtube.com/watch?v=gpD2Abgds28&ab_channel=THESTANDARD.

Wasinee Pabuprapap. [WPabuprapap]. (16 Aug 2020), 21.51 กิจกรรม #ขีดเส้นตาย ไล่เผด็จการ กลุ่มปีพลอเซียเตอร์แสดงเรื่อง “ปีศาจ”... [Video attached] [Tweet]. Twitter, สืบค้นเมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2565, <https://twitter.com/WPabuprapap/status/1295014155150229510>.

ขรรค์ชัย-สุจิตต์ ทอดน่องทองเที่ยว. (9 กุมภาพันธ์ 2565). เมื่อ “ปีศาจ” ของ “เสนีย์ เสาวพงศ์” ไปปรากฏตัวในลุ่มน้ำอิรวดี... [Video]. Facebook. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2565, <https://www.facebook.com/KhanchaiSujit/videos/290309663010174>.

มนุษย์, “ปีศาจแห่งกาลเวลา 45 ปี 6 ตุลา” (สื่อออนไลน์), 6 ตุลาคม 2564. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2565, https://www.youtube.com/watch?v=Zv0BUH_tyn8&ab_channel=%E0%B8%A1%E0%B8%99%E0%B8%B8%E0%B8%A9%E0%B8%A2%E0%B9%8C.

หอภาพยนตร์, “สาย สีมา นักสู้สามัญชน (ปีศาจ)” (ภาพยนตร์), 2524. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2565, https://www.youtube.com/watch?v=Hd3XWB3kOwU&t=1s&ab_channel=FilmArchiveThailand%28%E0%B8%AB%E0%B8%AD%E0%B8%A0%E0%B8%B2%E0%B8%9E%E0%B8%A2%E0%B8%99%E0%B8%95%E0%B8%A3%E0%B9%8.